

Barbara Furman

W centrum uwagi.
Program nauczania
wiedzy o społeczeństwie
w zakresie podstawowym dla
liceum ogólnokształcącego
i technikum

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o.
Warszawa 2019

Spis treści

I. Ogólna charakterystyka programu nauczania przedmiotu	
„wiedza o społeczeństwie”	3
II. Podstawa programowa wiedzy o społeczeństwie – zakres podstawowy	4
III. Cele kształcenia i wychowania.....	10
IV. Materiał nauczania wraz z odniesieniami do podstawy programowej	13
V. Zakładane osiągnięcia ucznia	34
VI. Procedury osiągnięcia celów edukacyjnych	44
VII. Materiały pomocnicze	53

I. Ogólna charakterystyka programu nauczania przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”

Program przeznaczony jest do nauczania przedmiotu wiedza o społeczeństwie w zakresie podstawowym w liceum ogólnokształcącym, technikum i branżowej szkole II stopnia. Jego struktura i założenia są zgodne z obowiązującą podstawą programową, zawartą w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia* (DzU z 2018 r., poz. 467).

Treści nauczania uporządkowano rzeczowo, dzieląc je na siedem grup tematycznych (rozdziałów),

CZĘŚĆ I

1. Człowiek i społeczeństwo
2. Aktywność obywatelska
3. Organy władzy publicznej w Polsce

CZĘŚĆ II

4. Prawa człowieka
5. Prawo
6. Polityka publiczna w Polsce
7. Współczesne stosunki międzynarodowe

Treści nauczania w obrębie rozdziałów podzielono na tematy, które będzie można dostosować do jednej lub kilku jednostek lekcyjnych. Program zakłada równoległe i symetryczne kształcenie zarówno wiedzy przedmiotowej, jak i umiejętności i postaw.

Rozkład treści nauczania, zakładane osiągnięcia uczniów i zaproponowane procedury osiągania celów edukacyjnych stanowią istotne narzędzia w procesie kształtowania kompetencji osobistych, społecznych i obywatelskich oraz umiejętności w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, przedsiębiorczości oraz poruszania się w przestrzeni mediów cyfrowych.

Program nauczania przedmiotu bazuje na wieloletnim doświadczeniu twórców materiałów dydaktycznych wydawnictwa Nowa Era i został przygotowany we współpracy z nauczycielami przedmiotu. Jest próbą połączenia sprawdzonych w praktyce koncepcji i najnowszych tendencji edukacyjnych. Synteza tradycji i nowoczesności jest szansą na sukces edukacyjny naszych uczniów.

II. Podstawa programowa wiedzy o społeczeństwie – zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wiedza i rozumienie. Uczeń:

- 1) wyjaśnia i analizuje prawidłowości życia społecznego oraz wybrane współczesne procesy społeczne;
- 2) przedstawia znaczenie różnych podmiotów w życiu publicznym; charakteryzuje zasady i formy demokracji oraz wyjaśnia konsekwencje łamania tych zasad;
- 3) przedstawia funkcjonowanie systemu politycznego Rzeczypospolitej Polskiej;
- 4) wyjaśnia specyfikę praw i wolności człowieka oraz podstawowe mechanizmy ich ochrony;
- 5) charakteryzuje instytucje polskiego systemu prawnego;
- 6) przedstawia podstawowe kwestie dotyczące stosunków międzynarodowych;
- 7) wykorzystuje swą wiedzę do interpretacji wydarzeń życia społecznego, w tym politycznego.

II. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:

- 1) pozyskuje i wykorzystuje informacje na temat życia społecznego, w tym politycznego;
- 2) wykazuje się umiejętnością czytania ze zrozumieniem tekstów publicystycznych i popularno-naukowych oraz interpretacji innych źródeł (np. wykresy i schematy) z zakresu przedmiotu;
- 3) wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat zjawisk życia społecznego, w tym politycznego oraz ich oceny.

III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:

- 1) analizuje kwestię godności ludzkiej i przedstawia prawa, które mu przysługują, oraz mechanizmy ich dochodzenia;
- 2) rozwija w sobie postawy obywatelskie;
- 3) ocenia własne decyzje i działania w życiu społecznym;
- 4) rozpoznaje przypadki łamania praw człowieka;
- 5) diagnozuje problemy społeczno-polityczne na poziomie lokalnym, państwowym, europejskim i globalnym oraz ocenia wybrane rozwiązania tych problemów i diagnozuje możliwość własnego wpływu na ich rozwiązanie;
- 6) rozpoznaje różne aspekty, także prawne, problemów życia codziennego i podaje możliwe sposoby ich rozwiązania.

IV. Komunikowanie i współdziałanie. Uczeń:

- 1) rozwija umiejętność dyskusowania – formułuje, uzasadnia i broni własne stanowisko na forum publicznym, szanując odmienne poglądy;
- 2) współpracuje w grupie, z uwzględnieniem podziału zadań oraz wartości obowiązujących w życiu społecznym;
- 3) korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego, w tym instytucje prawne – sporządza proste pisma do organów władz.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, czym są potrzeby człowieka i ustala ich hierarchię, uwzględniając społecznie akceptowany system aksjologiczny;
- 2) charakteryzuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – współczesne typy rodziny; wyjaśnia problemy związane z realizacją różnych funkcji rodziny w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) charakteryzuje role społeczne człowieka w związku z jego przynależnością do różnych grup społecznych; analizuje zasady wzajemności, zaufania i pomocy;
- 4) przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – katalog wartości afirmowanych w społeczeństwie polskim i dokonuje jego analizy; analizuje rolę wartości w światopoglądzie;
- 5) wyjaśnia charakter procesu socjalizacji; podaje przykłady wpływu społecznego w różnych dziedzinach życia; analizuje przypadki oraz przedstawia zalety i wady konformizmu i nonkonformizmu;
- 6) odróżnia tolerancję od akceptacji; wyjaśnia, jak tworzą się podziały w społeczeństwie na „swoich” i „obcych”; rozpoznaje przyczyny, przejawy i skutki nietolerancji i stygmatyzacji oraz przedstawia możliwe sposoby przeciwstawiania się tym zjawiskom;
- 7) przedstawia podstawowe metody rozwiązywania konfliktów (mediacja, negocjacje, arbitraż) oraz zalety i wady wskazanych rozwiązań;
- 8) charakteryzuje współczesne społeczeństwo i analizuje jego cechy (otwarte, postindustrialne, konsumpcyjne, masowe i informacyjne);
- 9) rozpoznaje problemy życiowe młodzieży w społeczeństwie polskim i formułuje sądy w tych kwestiach.

II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń:

- 1) przedstawia rodzaje i przykłady organizacji pozarządowych; charakteryzuje działalność wybranych organizacji tego typu w Rzeczypospolitej Polskiej; wymienia zakres niezbędnych uregulowań w statucie stowarzyszenia;

- 2) przygotowuje materiał do zamieszczenia w internecie na temat działań indywidualnych lub grupowych w życiu publicznym (np. w wątku publicznym swojego profilu na portalach społecznościowych lub na blogu);
- 3) przedstawia funkcjonujące w Rzeczypospolitej Polskiej kościoły i inne związki wyznaniowe;
- 4) przedstawia cechy konstytutywne partii politycznych; wymienia partie polityczne, które w ostatnich wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przekroczyły próg niezbędny do uzyskania dotacji budżetowej, i nazwiska ich liderów; przedstawia podstawowe założenia programowe tych ugrupowań;
- 5) dokonuje krytycznej analizy materiałów z kampanii wyborczych (np. spoty, memy, ulotki i hasła wyborcze);
- 6) przedstawia współczesne media w Rzeczypospolitej Polskiej – wymienia główne dzienniki, tygodniki społeczno-polityczne, stacje telewizyjne i radiowe, portale internetowe; charakteryzuje wybrany tytuł/ stację/portał ze względu na specyfikę, formy i treści przekazu;
- 7) krytycznie analizuje przekazy medialne i porównuje przekazy różnych mediów dotyczące tych samych wydarzeń czy procesów; formułuje własną opinię w oparciu o poznane fakty; rozpoznaje przejawy nieetycznych zachowań dziennikarzy;
- 8) rozpoznaje przejawy patologii życia publicznego i wykazuje ich negatywny wpływ na życie publiczne; przedstawia mechanizmy korupcji i analizuje – z wykorzystaniem materiałów medialnych – jej udowodniony przykład;
- 9) interpretuje wyniki badań opinii publicznej; porównuje wyniki sondaży z rzeczywistymi postawami lub zachowaniami (np. sondaży przedwyborczych oraz rezultatów wyborów), formułuje hipotezy dotyczące przyczyn różnic przekraczających wartość błędu statystycznego.

III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:

- 1) charakteryzuje zasady ustrojowe zawarte w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (demokratycznego państwa prawnego, unitarnej formy państwa, zwierzchnictwa narodu, gwarancji praw i wolności jednostki, konstytucjonalizmu, podziału i równowagi władz, republikańskiej formy rządu, pluralizmu, decentralizacji, samorządności, społecznej gospodarki rynkowej); analizuje sformułowania preambuły Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) charakteryzuje formy demokracji bezpośredniej; przedstawia specyfikę referendum ogólnokrajowego i rodzajów referendów lokalnych w Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia, jakie warunki muszą zostać spełnione, by referendum się odbyło oraz by jego wyniki były wiążące (w przypadku lokalnych: by było ważne); wyjaśnia – na wybranym przykładzie – wpływ konsultacji publicznych na kształtowanie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) wyjaśnia, jak przeprowadzane są powszechne i bezpośrednie wybory organów władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; na przykładzie wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej porównuje ordynację proporcjonalną i większościową; analizuje potencjalne wady i zalety każdego z tych systemów wyborczych;
- 4) przedstawia strukturę oraz organizację pracy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (prezydium, komisje, kluby i koła; kworum, rodzaje większości) oraz status posła, w tym instytucje mandatu wolnego i immunitetu; wymienia kompetencje Sejmu Rze-

czypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Zgromadzenia Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej;

5) wykazuje znaczenie, jakie dla pozycji ustrojowej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ma fakt wyborów powszechnych; przedstawia kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej: ceremonialno-reprezentacyjne, w stosunku do rządu, parlamentu i władzy sądowniczej, w polityce zagranicznej oraz bezpieczeństwa państwa; analizuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – poziom legitymizacji społecznej władzy prezydenckiej;

6) przedstawia kompetencje Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; wymienia podstawowe działy administracji rządowej i zadania wojewody; wyjaśnia rolę prezesa Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia procedury powoływania i odwoływania rządu, używając określeń: wotum zaufania, konstruktywne wotum nieufności, wotum nieufności wobec ministra, dymisja (w tym w wyniku skrócenia kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej);

7) przedstawia zakres działania poszczególnych poziomów samorządu terytorialnego (gmina, powiat, województwo) w Rzeczypospolitej Polskiej, z uwzględnieniem struktury głównych kierunków wydatków budżetowych na te działania oraz źródeł ich finansowania;

8) przedstawia organy stanowiące i wykonawcze samorządu terytorialnego na poziomie gminy i miasta na prawach powiatu oraz powiatu i województwa w Rzeczypospolitej Polskiej; charakteryzuje kompetencje tych organów i zależności między nimi;

9) przygotowuje opracowanie promujące działania organów wybranego samorządu terytorialnego na poziomie powiatu lub województwa w Rzeczypospolitej Polskiej;

10) przedstawia strukturę sądownictwa powszechnego i administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zadania Sądu Najwyższego; uzasadnia potrzebę niezależności sądów i niezawisłości sędziów;

11) przedstawia kompetencje Najwyższej Izby Kontroli, Trybunału Konstytucyjnego, Trybunału Stanu i prokuratury w Rzeczypospolitej Polskiej; uzasadnia znaczenie tych instytucji dla funkcjonowania państwa prawa.

IV. Prawa człowieka i ich ochrona. Uczeń:

1) wymienia „zasady ogólne” i katalog praw człowieka zapisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;

2) przedstawia sądowe środki ochrony praw i wolności w Rzeczypospolitej Polskiej oraz sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich; pisze skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich (według wzoru dostępnego na stronie internetowej); wykazuje znaczenie skargi konstytucyjnej;

3) uzasadnia znaczenie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w kontekście Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; przedstawia warunki, jakie muszą zaistnieć, aby rozpatrzył on skargę obywatela; analizuje wybrany wyrok tego trybunału;

4) przedstawia szczegółowe prawa mniejszości narodowych i etnicznych oraz grupy posługującej się językiem regionalnym w Rzeczypospolitej Polskiej; pozyskuje informacje na temat praw mniejszości polskiej w różnych państwach;

- 5) pozyskuje w środkach masowego przekazu (między innymi, na stronach organizacji pozarządowych broniących praw człowieka) informacje o przypadkach naruszania praw człowieka w państwach demokratycznych i przygotowuje analizę na ten temat;
- 6) wskazuje organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną praw człowieka i charakteryzuje działania jednej z nich;
- 7) wykazuje różnice w przestrzeganiu praw człowieka w państwie demokratycznym i niedemokratycznym; przedstawia problem łamania praw człowieka w wybranym państwie niedemokratycznym.

V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, czym różnią się normy prawne od innych typów norm; wymienia podstawowe zasady prawa (prawo nie działa wstecz, domniemanie niewinności, nie ma winy bez prawa, niezajomość prawa szkodzi) i wyjaśnia konsekwencje ich łamania;
- 2) przedstawia źródła prawa w Rzeczypospolitej Polskiej – wykazuje szczególną moc konstytucji; przedstawia procedurę ustawodawczą;
- 3) rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo cywilne, rodzinne, administracyjne i karne; wskazuje, w jakim kodeksie obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy; interpretuje przepisy prawne;
- 4) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne części ogólnej prawa cywilnego i prawa zobowiązaniowego w Rzeczypospolitej Polskiej (osoba fizyczna, zdolność prawna a zdolność do czynności prawnych, przedstawicielstwo a pełnomocnictwo, zobowiązanie);
- 5) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne prawa rzeczowego i spadkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (własność, formy nabycia własności, spadek, dziedziczenie ustawowe i testamentowe, zachowek);
- 6) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne prawa rodzinnego w Rzeczypospolitej Polskiej (małżeństwo, wspólnota majątkowa, prawa i obowiązki rodziców oraz dziecka, w tym pełnoletniego, obowiązek alimentacyjny);
- 7) przedstawia przebieg postępowania cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz uczestniczące w nim strony; analizuje kazus z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego, w tym pozew w takiej sprawie;
- 8) odróżnia akty administracyjne od innego rodzaju dokumentów; rozpoznaje, kiedy decyzja administracyjna w Rzeczypospolitej Polskiej jest ważna;
- 9) wyjaśnia, jak odwołać się od decyzji organów administracyjnych; pisze odwołanie od decyzji administracyjnej;
- 10) przedstawia przebieg postępowania administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej; analizuje wzory zażaleń na postanowienia organów administracji oraz wzory skarg do wojewódzkiego sądu administracyjnego;
- 11) przedstawia przebieg postępowania karnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz uczestniczące w nim strony; wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa; pisze zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa;

12) wskazuje, do jakich organów i instytucji można się zwrócić w Rzeczypospolitej Polskiej o pomoc prawną w konkretnych sytuacjach; przedstawia zadania notariuszy, radców prawnych, adwokatów;

13) wyjaśnia, jak można korzystać w Rzeczypospolitej Polskiej z dokumentacji gromadzonej w urzędach (ze szczególnym uwzględnieniem e-administracji) i archiwach oraz jakie sprawy można dzięki temu załatwić; pisze wniosek o udzielenie informacji publicznej.

VI. Wybrane problemy polityki publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:

1) przedstawia funkcjonowanie systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej, rozróżnia ubezpieczenia: emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe; wymienia zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych;

2) wyjaśnia specyfikę obowiązkowych i dobrowolnych ubezpieczeń zdrowotnych w Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia cele i zadania centralnej instytucji koordynującej funkcjonowanie służby zdrowia; wyjaśnia kwestię korzystania z publicznej opieki zdrowotnej;

3) przedstawia działania w celu ograniczenia bezrobocia i wykluczenia społecznego na przykładzie działalności urzędu pracy w swoim powiecie;

4) przedstawia możliwości kontynuacji edukacji (studia I stopnia i jednolite magisterskie, szkoły kształcące w zawodzie); wyjaśnia, w jaki sposób podnosić swoje kwalifikacje zawodowe.

VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń:

1) przedstawia podmioty prawa międzynarodowego publicznego i podstawowe zasady prawa międzynarodowego (powstrzymania się od groźby użycia siły lub jej użycia, integralności terytorialnej, pokojowego załatwiania sporów, nieingerencji w sprawy wewnętrzne państwa, suwerennej równości, samostanowienia narodów, suwerenności, nienaruszalności granic);

2) wykazuje złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych oraz współzależność państw w środowisku międzynarodowym;

3) wyjaśnia pojęcie globalizacji i wykazuje jej formy i skutki w sferze polityki, kultury i społeczeństwa; diagnozuje wpływ na ten proces podmiotów prawa międzynarodowego; przedstawia najważniejsze wyzwania związane z procesem globalizacji;

4) przedstawia konflikty etniczne na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej; lokalizuje je, wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje;

5) wyjaśnia źródła współczesnego terroryzmu oraz przedstawia różne organizacje terrorystyczne i sposoby oraz przykłady ich działania;

6) przedstawia, na przykładzie placówek Rzeczypospolitej Polskiej, zadania ambasad i konsulatów;

7) charakteryzuje cele i najważniejsze organy Organizacji Narodów Zjednoczonych (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny, Rada Gospodarcza i Społeczna, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości); przedstawia jej wybrane działania i ocenia ich skuteczność;

- 8) wymienia obowiązujące akty prawa pierwotnego Unii Europejskiej; lokalizuje jej państwa członkowskie; przedstawia podstawowe obszary i zasady działania Unii Europejskiej;
- 9) przedstawia najważniejsze instytucje Unii Europejskiej: Komisję, Radę, Parlament, Radę Europejską i Trybunał Sprawiedliwości;
- 10) przedstawia prawa obywatela Unii Europejskiej; rozważa kwestię korzyści i kosztów członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej;
- 11) przedstawia genezę, cele i najważniejsze organy Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego; ocenia wpływ tej organizacji na utrzymanie pokoju międzynarodowego i pozycję Stanów Zjednoczonych Ameryki w świecie.

III. Cele kształcenia i wychowania

Celem zaproponowanych działań edukacyjnych jest stworzenie warunków, które umożliwią:

- ▶ przekazanie uczniom wiedzy niezbędnej do zrozumienia podstawowych procesów społeczno-ekonomicznych, kulturowych i politycznych zachodzących w Polsce i na świecie;
- ▶ kształtowanie:
 - postawy świadomego obywatela, aktywnie uczestniczącego w życiu społeczeństwa, odpowiedzialnego członka społeczności lokalnej i regionalnej, wspólnoty narodowej/etnicznej;
 - postawy człowieka empatycznego, otwartego i tolerancyjnego,
 - postawy szacunku dla dziedzictwa narodowego i ogólnowswiatowego,
 - kreatywności i ciekawości poznawczej młodych ludzi,
 - umiejętności uczenia się i zdolności do autorefleksji.

WIEDZA

- ▶ Człowiek i społeczeństwo. Znajomość:
 - potrzeb i wartości, którymi w życiu kieruje się człowiek,
 - znaczenia procesu socjalizacji i zasad określających jego przebieg,
 - ról społecznych realizowanych przez jednostkę,
 - funkcji rodziny w społeczeństwie i jej współczesnych problemów,
 - typów rodzin występujących we współczesnym społeczeństwie,
 - przyczyn konfliktów i sposobów ich rozwiązywania,
 - cech współczesnego społeczeństwa,
 - problemów życiowych współczesnej młodzieży polskiej.
- ▶ Aktywność obywatelska. Znajomość:
 - form aktywności publicznej człowieka typowych dla społeczeństwa obywatelskiego,

- Kościołów i związków wyznaniowych funkcjonujących w Polsce,
 - polskich partii politycznych,
 - poszczególnych środków masowego przekazu i ich funkcji,
 - zasad świadomego korzystania ze współczesnych źródeł informacji,
 - przyczyn i rodzajów patologii życia publicznego.
- ▶ Organy władzy publicznej w Polsce. Znajomość:
- zasad ustrojowych zawartych w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*,
 - form demokracji bezpośredniej i pośredniej,
 - struktury i funkcji organów władzy państwowej,
 - sposobów wybierania i powoływania organów władzy państwowej.
- ▶ Samorząd terytorialny. Znajomość:
- zakresu kompetencji organów z poszczególnych poziomów samorządu terytorialnego,
 - zasad funkcjonowania administracji publicznej: rządowej i samorządowej.
- ▶ Prawa człowieka. Znajomość:
- konstytucyjnych praw i wolności człowieka i obywatela,
 - polskiego systemu ochrony praw i wolności człowieka, w tym praw gwarantowanych mniejszościom narodowym, etnicznym oraz grupie posługującej się językiem regionalnym,
 - międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka (ONZ, Unia Europejska, Europejski Trybunał Praw Człowieka),
 - organizacji pozarządowych działających na rzecz ochrony praw i wolności człowieka.
- ▶ System prawny Rzeczypospolitej Polskiej. Znajomość:
- norm regulujących życie społeczne i podstawowych zasad prawa,
 - podstawowych instytucji prawa cywilnego, rodzinnego, karnego i administracyjnego,
 - podstawowych zasad postępowania cywilnego, karnego, administracyjnego i sądowno-administracyjnego,
 - organów i instytucji udzielających pomocy prawnej w Polsce.
- ▶ System ubezpieczeń społecznych i edukacja. Znajomość:
- rodzajów ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz zasad ich funkcjonowania w Polsce,
 - podstawowych problemów społecznych (bezrobocia i wykluczenia społecznego) współczesnej Polski i sposobów ich przezwycięzania,
 - możliwości kontynuowania edukacji w Polsce i w Europie.
- ▶ Współczesne stosunki międzynarodowe. Znajomość:
- podmiotów i zasad prawa międzynarodowego,
 - zadań ambasad i konsulatów,

- politycznych, kulturowych i społeczno-ekonomicznych aspektów globalizacji,
- przyczyn, form i skutków współczesnych konfliktów etnicznych,
- przyczyn, form i skutków współczesnego terroryzmu,
- celów i zasad funkcjonowania ONZ, NATO, Unii Europejskiej,
- działań Polski podejmowanych w ramach ONZ, NATO, Unii Europejskiej,
- korzyści wynikających z członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

UMIĘTNOŚCI

- ▶ Znajdowanie i wykorzystywanie informacji na temat życia społecznego, w tym politycznego. Umiejętności:
 - analizowania (czytania ze zrozumieniem) różnorodnych źródeł informacji, m.in. tekstów normatywnych, publicystycznych i popularnonaukowych, źródeł statystycznych i ikonograficznych, a także źródeł dostępnych dzięki wykorzystaniu technologii cyfrowej,
 - oddzielania opinii od faktów.
- ▶ Tworzenie wypowiedzi. Umiejętności:
 - konstruowania różnych form wypowiedzi ustnej i pisemnej,
 - zgodnego z regułami udziału w dyskusji i debacie formułowania, uzasadniania i obrony własnego stanowiska na forum publicznym, budowania argumentów i kontrargumentów, oceny prezentowanych zdarzeń, postaw, sposobów działania, wypowiedzi.
- ▶ Funkcjonowanie w grupie społecznej i w życiu publicznym. Umiejętności:
 - identyfikowania potrzeb własnych i innych ludzi,
 - współpracy i współdziałania przy realizacji zadań,
 - podejmowania decyzji indywidualnych i decyzji grupowych,
 - właściwego zachowania w sytuacjach konfliktowych,
 - reagowania w sytuacjach zagrożenia praw człowieka i obywatela oraz łamania prawa państwowego,
 - diagnozowania problemów społeczno-politycznych na poziomie lokalnym, państwowym, europejskim i globalnym oraz wskazywania możliwości własnego wpływu na ich rozwiązanie,
 - korzystania z procedur, możliwości i praw gwarantowanych obywatelom przez instytucje życia publicznego (np. wypełniania druków urzędowych i sądowych, korzystania z formularzy elektronicznych w ramach e-urzędu).

POSTAWY i WARTOŚCI

Świadomość:

- ▶ różnorodności tożsamości kulturowych występujących w Polsce, Europie i na świecie;

- ▶ konieczności poszanowania praw człowieka leżących u podstaw demokracji;
- ▶ konieczności interesowania się wydarzeniami politycznymi i społeczno-gospodarczymi,
- ▶ konieczności przewyższania uprzedzeń i dążenia do osiągnięcia kompromisów.

Gotowość do:

- ▶ poszanowania wartości obowiązujących w życiu społecznym,
- ▶ udziału w demokratycznym procesie decyzyjnym na wszystkich szczeblach oraz w działalności obywatelskiej,
- ▶ przyjmowania odpowiedzialności za podejmowane decyzje, działania i postawy oraz do ich krytycznej oceny,
- ▶ rozwijania w sobie postaw obywatelskich,
- ▶ szanowania odmiennych postaw i poglądów.

IV. Materiał nauczania wraz z odniesieniami do podstawy programowej

Lp.	TEMAT	Zagadnienia	PUNKT z NPP
		Rozdział I. CZŁOWIEK I SPOŁECZEŃSTWO	
1.	Życie społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • Potrzeby człowieka: <ul style="list-style-type: none"> – typologia i hierarchia potrzeb, – dynamika potrzeb, np. w procesie rozwoju osobowości człowieka, – potrzeby a postawy i działania człowieka, – skutki psychologiczne i społeczne niezaspokajania potrzeb. • Wartości: <ul style="list-style-type: none"> – klasyfikacja i hierarchia wartości, – źródła i mechanizmy kształtowania wartości, – społeczne funkcjonowanie wartości we współczesnym świecie. • Normy i formy kontroli społecznej – analiza problemu na przykładach dotyczących konkretnych grup społecznych: rodziny, grupy rówieśniczej, klasy szkolnej, społeczności lokalnej itp. 	I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń: 1) wyjaśnia, czym są potrzeby człowieka i ustala ich hierarchię, uwzględniając społecznie akceptowany system aksjologiczny; [...] 4) przedstawia – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – katalog wartości afirmowanych w społeczeństwie polskim i dokonuje jego analizy; analizuje rolę wartości w światopoglądzie.
2.	Grupy i role społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • Grupa społeczna: <ul style="list-style-type: none"> – cechy grup społecznych, – typologia grup społecznych ze względu na liczebność, rodzaj więzi, , – dynamika procesów grupowych (np. rodzaje interakcji, więzi społeczne, proces komunikacji społecznej, normy grupowe, mechanizmy wywierania 	I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń: [...] 3) charakteryzuje role społeczne człowieka w związku z jego przynależnością do różnych grup społecznych; analizuje zasady wzajemności, zaufania i pomocy; 5) [...] analizuje przypadki oraz

		<p>wpływu),</p> <ul style="list-style-type: none"> - znaczenie zasad wzajemności, zaufania i pomocy w funkcjonowaniu grup społecznych. • Role społeczne: <ul style="list-style-type: none"> - dynamika ról społecznych, związana np. z etapami życia i rozwoju człowieka, - role społeczne a społecznie akceptowany system wartości, - społeczne postrzeganie ról społecznych, np. dawniej i współcześnie, w różnych warstwach społecznych czy kręgach kulturowych, - problemy związane z realizacją ról społecznych (np. konflikt ról społecznych). • Postawa konformistyczna i nonkonformistyczna: cechy obu postaw, przykłady, skutki społeczne, analiza wad i zalet danej postawy w różnych kontekstach społecznych. 	<p>przedstawia zalety i wady konformizmu i nonkonformizmu.</p>
3.	Socjalizacja	<ul style="list-style-type: none"> • Charakter procesu socjalizacji. • Etapy socjalizacji: <ul style="list-style-type: none"> - socjalizacja pierwotna, - socjalizacja wtórna. 	<p>I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń: [...] 5) wyjaśnia charakter procesu socjalizacji; podaje przykłady wpływu społecznego w różnych dziedzinach życia.</p>
4.	Rodzina	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzina jako podstawowa grupa społeczna we współczesnym społeczeństwie: <ul style="list-style-type: none"> - rodzina w rozumieniu socjologicznym i prawnym, - typologia współczesnych rodzin, - podstawowe funkcje rodziny i formy ich realizacji, - rola rodziny w kształtowaniu systemu wartości człowieka, - kształtowanie i umacnianie więzi rodzinnych, - problemy związane z realizacją różnych funkcji rodziny we współczesnej Polsce. 	<p>I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń: [...] 2) charakteryzuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – współczesne typy rodziny; wyjaśnia problemy związane z realizacją różnych funkcji rodziny w Rzeczypospolitej Polskiej.</p>
5.	Podziały społeczne i stygmatyzacja	<ul style="list-style-type: none"> • Postawy wobec obcości i inności: <ul style="list-style-type: none"> - uprzedzenie, - dyskryminacja, - stygmatyzacja. • Społeczna natura obcości i inności: <ul style="list-style-type: none"> - znaczenie pojęć: <i>swojskość</i>, <i>obcość</i>, <i>inność</i>, • Psychologiczne i społeczne skutki stygmatyzacji. • 	<p>I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń: [...] 6) [...] wyjaśnia, jak tworzą się podziały w społeczeństwie na „swoich” i „obcych”; rozpoznaje przyczyny, przejawy i skutki nietolerancji i stygmatyzacji oraz przedstawia możliwe sposoby przeciwstawiania się tym zjawiskom;</p>

6.	Tolerancja i rozwiązywanie konfliktów	<ul style="list-style-type: none"> • Typologia konfliktów społecznych. • Społeczna natura obcości i inności: <ul style="list-style-type: none"> – postawy wobec obcości i inności: akceptacja, tolerancja – psychologiczne i społeczne skutki nietolerancji – sposoby przeciwstawiania się nietolerancji • Konflikt w grupie społecznej: <ul style="list-style-type: none"> – mechanizmy powstawania i eskalacji konfliktów grupowych, – postawy wobec konfliktów, np. unikanie, dostosowanie, rywalizacja, – konstruktywne sposoby rozwiązywania konfliktów: kompromis, mediacja, negocjacje, arbitraż, – rola konfliktu w życiu społecznym (pozytywne i negatywne aspekty zjawiska). 	<p>I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń: [...]</p> <p>6) odróżnia tolerancję od akceptacji [...], rozpoznaje przyczyny, przejawy i skutki nietolerancji i stygmatyzacji oraz przedstawia możliwe sposoby przeciwstawiania się tym zjawiskom;</p> <p>7) przedstawia podstawowe metody rozwiązywania konfliktów (mediacja, negocjacje, arbitraż) oraz zalety i wady wskazanych rozwiązań.</p>
7.	Współczesne społeczeństwo	<ul style="list-style-type: none"> • Cechy społeczeństwa współczesnego: otwarte, postindustrialne, konsumpcyjne, masowe, informacyjne. • Dynamika współczesnych zjawisk społecznych: analiza problemu na wybranych przykładach, dotyczących m.in. migracji, starzenia się społeczeństwa, uzależnień, przestrzegania norm społecznych; • Problemy życiowe współczesnej młodzieży w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> – młody człowiek wobec wyboru ścieżki edukacyjnej i zawodowej, a także wartości, autorytetów, stylu życia; – młody człowiek wobec współczesnych zagrożeń (np. substancje psychoaktywne, media cyfrowe, konsumpcja); – młody człowiek wobec kryzysu współczesnej rodziny. 	<p>I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń: [...]</p> <p>8) charakteryzuje współczesne społeczeństwo i analizuje jego cechy (otwarte, postindustrialne, konsumpcyjne, masowe i informacyjne);</p> <p>9) rozpoznaje problemy życiowe młodzieży w społeczeństwie polskim i formułuje sądy w tych kwestiach.</p>
Podsumowanie i test			
II. AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA			
8.	Organizacje pozarządowe	<ul style="list-style-type: none"> • Podstawa prawna funkcjonowania w Polsce organizacji pozarządowych, w tym fundacji i stowarzyszeń. • Prezentacja i analiza wybranej formy działań indywidualnych lub grupowych w życiu publicznym. • Charakterystyka działalności wybranej organizacji pozarządowej (cel, formy działania, statut). 	<p>II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń:</p> <p>1) przedstawia rodzaje i przykłady organizacji pozarządowych; charakteryzuje działalność wybranych organizacji tego typu w Rzeczypospolitej Polskiej; wymienia zakres niezbędnych uregulowań w statucie stowarzyszenia;</p>

			2) przygotowuje materiał do zamieszczenia w internecie na temat działań indywidualnych lub grupowych w życiu publicznym (np. w wątku publicznym swojego profilu na portalach społecznościowych lub na blogu).
9.	Kościoły i związki wyznaniowe	<ul style="list-style-type: none"> • Identyfikacja religijna współczesnego społeczeństwa polskiego. • Kościoły i inne związki wyznaniowe w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> – podstawa prawna funkcjonowania Kościołów i związków wyznaniowych, – rola Kościołów i związków wyznaniowych w przestrzeni publicznej (idee, obszary działania, struktury). 	II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń: [...] <p>3) przedstawia funkcjonujące w Rzeczypospolitej Polskiej kościoły i inne związki wyznaniowe.</p>
10.	Partie polityczne	<ul style="list-style-type: none"> • Podstawy prawne funkcjonowania partii politycznych w Polsce (art. 11, 13 <i>Konstytucji RP</i>; wybrane fragmenty <i>Ustawy o partiach politycznych</i>). • Cele i funkcje demokratycznych partii politycznych. 	II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń: [...] <p>4) przedstawia cechy konstytutywne partii politycznych; wymienia partie polityczne, które w ostatnich wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przekroczyły próg niezbędny do uzyskania dotacji budżetowej, i nazwiska ich liderów; przedstawia podstawowe założenia programowe tych ugrupowań.</p>
11.	Kampanie wyborcze	<ul style="list-style-type: none"> • Krytyczna analiza materiałów z kampanii wyborczych (np. spotów, memów, ulotek, haseł wyborczych – odbiorca, treść przekazu, forma przekazu, zastosowane środki perswazji). • Interpretacja wyników badania opinii publicznej: <ul style="list-style-type: none"> – analiza różnych form prezentacji wyników badania opinii publicznej: wykresów i tabel, – porównywanie wyników sondaży opinii z rzeczywistymi postawami lub zachowaniami obywateli (np. wyników sondaży przedwyborczych oraz rezultatów wyborów), • – formułowanie hipotez dotyczących tego, z czego mogą wynikać różnice między wynikami sondaży przekraczające wartość błędu statystycznego. 	II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń: [...] <p>5) dokonuje krytycznej analizy materiałów z kampanii wyborczych (np. spoty, memy, ulotki i hasła wyborcze).</p> <p>9) interpretuje wyniki badań opinii publicznej; porównuje wyniki sondaży z rzeczywistymi postawami lub zachowaniami (np. sondaży przedwyborczych oraz rezultatów wyborów), formułuje hipotezy dotyczące przyczyn różnic przekraczających wartość błędu statystycznego.</p>

12.	Media – „czwarta władza”	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczenie pojęć: <i>środki masowego przekazu, opinia publiczna, ośrodki badania opinii publicznej, sondaż</i>, w tym <i>sondaż przedwyborczy, reklama, kampania społeczna, statystyka i błąd statystyczny</i>, • Panorama współczesnych mediów w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> – prasa, – stacje telewizyjne i radiowe, – portale internetowe. • Funkcje współczesnych środków masowego przekazu i ich znaczenie w życiu publicznym. • Charakterystyka wybranych tytułów prasowych, stacji lub portali ze względu na specyfikę, formę i treść przekazu. • Etyka w mediach; rozpoznawanie nieetycznych zachowań dziennikarzy. 	II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń: [...] 6) przedstawia współczesne media w Rzeczypospolitej Polskiej – wymienia główne dzienniki, tygodniki społeczno-polityczne, stacje telewizyjne i radiowe, portale internetowe, charakteryzuje wybrany tytuł/stację/portał ze względu na specyfikę formy i treści przekazu.
13.	Przekazy medialne	<ul style="list-style-type: none"> • Krytyczna analiza wybranych przekazów medialnych: <ul style="list-style-type: none"> – fakty i opinie, – środki perswazji, – porównywanie różnych przekazów medialnych dotyczących tych samych wydarzeń i procesów, – formułowanie samodzielnych wniosków i ocen po analizie przekazów medialnych, 	II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń: [...] 7) krytycznie analizuje przekazy medialne i porównuje przekazy różnych mediów dotyczące tych samych wydarzeń czy procesów; formułuje własną opinię w oparciu o poznane fakty; rozpoznaje przejawy nieetycznych zachowań dziennikarzy; [...]
14.	Patologie życia publicznego	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje patologii we współczesnym życiu publicznym: <ul style="list-style-type: none"> – korupcja (rodzaje działań korupcyjnych, przyczyny), – nepotyzm (rodzaje działań, przyczyny), – szara strefa (rodzaje działań, przyczyny), – analiza udowodnionego przypadku korupcji z wykorzystaniem materiałów medialnych, – wpływ patologii życia publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem korupcji, na funkcjonowanie społeczeństwa, gospodarki, państwa. 	II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń: [...] 8) rozpoznaje przejawy patologii życia publicznego i wykazuje ich negatywny wpływ na życie publiczne; przedstawia mechanizmy korupcji i analizuje – z wykorzystaniem materiałów medialnych – jej udowodniony przykład.
Podsumowanie i test			
III. ORGANY WŁADZY PUBLICZNEJ W POLSCE			
15.	<i>Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Znaczenie <i>Konstytucji RP</i> w polskim systemie prawa (zasadnicze, nadrzędne źródło powszechnie obowiązującego prawa). 	III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: 1) charakteryzuje zasady

		<ul style="list-style-type: none"> • Nadrzędna rola preambuły: analiza treści preambuły <i>Konstytucji RP</i> z 1997 roku. • Rodzaje źródeł powszechnie obowiązującego prawa w Polsce i ich hierarchia. • Znaczenie zasad ustrojowych zawartych w <i>Konstytucji RP</i>. 	ustrojowe zawarte w <i>Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej</i> (demokratycznego państwa prawnego, unitarnej formy państwa, zwierzchnictwa narodu, gwarancji praw i wolności jednostki, konstytucjonalizmu, podziału i równowagi władz, republikańskiej formy rządu, pluralizmu, decentralizacji, samorządności, społecznej gospodarki rynkowej); analizuje sformułowania preambuły <i>Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej</i> .
16.	Formy demokracji	<ul style="list-style-type: none"> • Formy demokracji bezpośrednio we współczesnych państwach demokratycznych, w tym w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> – rodzaje referendum w Polsce: ogólnokrajowe i lokalne, – podstawowe zasady prawne organizacji referendum w Polsce (przedmiot; podmiot zarządzający przeprowadzenie referendum; zasady regulujące ważność referendum i określające wiążący charakter jego wyników), – znaczenie form demokracji bezpośrednio dla funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, – konsultacje publiczne: studium przypadku obrazującego możliwy wpływ konsultacji publicznych na kształtowanie prawa w Polsce. • Formy demokracji pośredniej w Polsce. Wybory: <ul style="list-style-type: none"> – do Sejmu RP i Senatu RP, – Prezydenta RP, – do Parlamentu Europejskiego, – organów samorządu terytorialnego. • Podstawowe zasady wyborcze. Wybory: <ul style="list-style-type: none"> – powszechne, – bezpośrednie, – równe, – proporcjonalne/większościowe, – głosowanie tajne. • Czynne i bierne prawo wyborcze w Polsce. • Porównanie ordynacji proporcjonalnej i większościowej – wskazanie zalet i wad tych systemów wyborczych. 	<p>III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>2) charakteryzuje formy demokracji bezpośrednio; przedstawia specyfikę referendum ogólnokrajowego i rodzajów referendum lokalnych w Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia, jakie warunki muszą zostać spełnione, by referendum się odbyło oraz by jego wyniki były wiążące (w przypadku referendum lokalnych: by było ważne); wyjaśnia – na wybranym przykładzie – wpływ konsultacji publicznych na kształtowanie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej.</p> <p>3) wyjaśnia, jak przeprowadzane są powszechne i bezpośrednio wybory organów władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; na przykładzie wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej porównuje ordynację proporcjonalną i większościową; analizuje potencjalne wady i zalety każdego z tych systemów wyborczych.</p>

17.	Sejm i Senat RP	<ul style="list-style-type: none"> • Rola Sejmu RP i Senatu RP. • Funkcje parlamentu. • Status posłów i senatorów: <ul style="list-style-type: none"> – mandat wolny, – immunitet formalny i materialny. • Praca Sejmu RP i Senatu RP: <ul style="list-style-type: none"> – struktura obu izb parlamentu (prezydium, komisje, kluby i koła), – sposoby podejmowania decyzji (kworum; rodzaje większości). • Kompetencje Zgromadzenia Narodowego. 	<p>III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>4) przedstawia strukturę oraz organizację pracy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (prezydium, komisje, kluby i koła; kworum, rodzaje większości) oraz status posła, w tym instytucje mandatu wolnego i immunitetu; wymienia kompetencje Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Zgromadzenia Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.</p>
18.	Prezydent RP	<ul style="list-style-type: none"> • Ustrojowa rola Prezydenta RP. • Zasady wyboru Prezydenta RP, w tym znaczenie zasady wyborów powszechnych dla pozycji ustrojowej głowy państwa. • Kompetencje Prezydenta RP: <ul style="list-style-type: none"> – ceremonialno-reprezentacyjne, – w stosunku do rządu (rola Prezydenta RP w procesie powoływania Rady Ministrów), – w stosunku do Sejmu, Senatu, Zgromadzenia Narodowego (w tym rola w procesie legislacyjnym). – w stosunku do organów władzy sądowniczej, – w polityce zagranicznej oraz bezpieczeństwa państwa. • Ocena poziomu legitymizacji społecznej władzy Prezydenta RP z wykorzystaniem wyników badania opinii publicznej. 	<p>III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>5) wykazuje znaczenie, jakie dla pozycji ustrojowej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej ma fakt wyborów powszechnych; przedstawia kompetencje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej: ceremonialno-reprezentacyjne, w stosunku do rządu, parlamentu i władzy sądowniczej, w polityce zagranicznej oraz bezpieczeństwa państwa; analizuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – poziom legitymizacji społecznej władzy prezydenckiej.</p>
19.	Rada Ministrów RP	<ul style="list-style-type: none"> • Ustrojowa rola Rady Ministrów (zasada podziału i równowagi władz). • Procedura powoływania Rady Ministrów: <ul style="list-style-type: none"> – rola Sejmu RP i Prezydenta RP w procesie powoływania rządu. – wotum zaufania. • Procedura odwoływania Rady Ministrów: <ul style="list-style-type: none"> – dymisja Rady Ministrów, w tym w wyniku skrócenia kadencji Sejmu RP, – zasady uchwalania konstruktywnego wotum nieufności, 	<p>III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>6) przedstawia kompetencje Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; wymienia podstawowe działy administracji rządowej i zadania wojewody; wyjaśnia rolę prezesa Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia procedury</p>

		<ul style="list-style-type: none"> – zasady uchwalania wotum nieufności wobec ministra, – rola Sejmu (funkcja kontrolna) i Prezydenta RP w procedurze odwoływania Rady Ministrów i poszczególnych ministrów. • Ustrojowa rola prezesa Rady Ministrów. • Podstawowe działy administracji rządowej: kompetencje i przykłady wykonywanych działań. • Powoływanie wojewodów oraz ich rola i zadania. 	powoływania i odwoływania rządu, używając określeń: <i>wotum zaufania, konstruktywne wotum nieufności, wotum nieufności wobec ministra, dymisja</i> (w tym w wyniku skrócenia kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej).
20.	Władza sądownicza	<ul style="list-style-type: none"> • Ustrojowa rola sądów i Trybunałów (zasada podziału i równowagi władz). • Konstytucyjna zasada niezależności sądów i niezawisłości sędziów. • Struktura i zadania sądownictwa powszechnego (dwuinstancyjność postępowania). • Rola i zadania Sądu Najwyższego. • Struktura i zadania sądownictwa administracyjnego. 	III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...] 10) przedstawia strukturę sądownictwa powszechnego i administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zadania Sądu Najwyższego; uzasadnia potrzebę niezależności sądów i niezawisłości sędziów;
21.	Instytucje strzegące praworządności	<ul style="list-style-type: none"> • Konstytucyjna rola Najwyższej Izby Kontroli. • Zadania Najwyższej Izby Kontroli i przykłady podejmowanych przez nią działań (znaczenie instytucji dla funkcjonowania państwa prawa). • Konstytucyjna rola Trybunału Stanu i Trybunału Konstytucyjnego: <ul style="list-style-type: none"> – kompetencje obu Trybunałów, – znaczenie tych instytucji dla funkcjonowania państwa prawa. • Rola i zadania organów ścigania w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> – prokuratury, – Instytutu Pamięci Narodowej • Zadania Rzecznika Praw Obywatelskich i przykłady podejmowanych przez niego działań. 	III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...] 11) przedstawia kompetencje Najwyższej Izby Kontroli, Trybunału Konstytucyjnego, Trybunału Stanu i prokuratury w Rzeczypospolitej Polskiej; uzasadnia znaczenie tych instytucji dla funkcjonowania państwa prawa.
22	Samorząd terytorialny	<ul style="list-style-type: none"> • Struktura samorządu terytorialnego w Polsce (gmina, powiat, województwo). • Podstawowe zadania jednostek samorządu terytorialnego. • Źródła finansowania zadań wykonywanych przez jednostki samorządu terytorialnego. 	III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...] 7) przedstawia zakres działania poszczególnych poziomów samorządu terytorialnego (gmina, powiat, województwo)

	<ul style="list-style-type: none"> Organy stanowiące i wykonawcze samorządu terytorialnego na poziomie gminy, miasta na prawach powiatu, powiatu i województwa: <ul style="list-style-type: none"> sposób powoływania (zasady wyborów samorządowych), kompetencje, zależności między organami stanowiącymi i wykonawczymi w poszczególnych jednostkach samorządu terytorialnego. Organy stanowiące i wykonawcze samorządu terytorialnego na poziomie gminy, miasta na prawach powiatu, powiatu i województwa: <ul style="list-style-type: none"> sposób powoływania (zasady wyborów samorządowych), kompetencje, zależności między organami stanowiącymi i wykonawczymi w poszczególnych jednostkach samorządu terytorialnego. Wpływ obywateli na władze gminy: <ul style="list-style-type: none"> budżet obywatelski, obywatelska inicjatywa uchwałodawcza. Opracowanie materiałów promujących działania organów samorządu terytorialnego na poziomie powiatu lub województwa. 	<p>w Rzeczypospolitej Polskiej, z uwzględnieniem struktury głównych kierunków wydatków budżetowych na te działania oraz źródeł ich finansowania.</p> <p>8) przedstawia organy stanowiące i wykonawcze samorządu terytorialnego na poziomie gminy i miasta na prawach powiatu oraz powiatu i województwa w Rzeczypospolitej Polskiej; charakteryzuje kompetencje tych organów i zależności między nimi.</p> <p>9) przygotowuje opracowanie promujące działania organów wybranego samorządu terytorialnego na poziomie powiatu lub województwa w Rzeczypospolitej Polskiej.</p>
	•	
Podsumowanie i test		

Część 2

Lp.	TEMAT	Zagadnienia	PUNKT z NPP
		I. PRAWA CZŁOWIEKA	
1.	Czym są prawa człowieka?	<ul style="list-style-type: none"> Godność osoby ludzkiej. Natura i cechy (powszechne, przyrodzone, nienaruszalne, niezbywalne) praw człowieka oraz ich rola w życiu prywatnym i publicznym. Katalog praw i wolności człowieka zapisanych w <i>Konstytucji RP</i>: <ul style="list-style-type: none"> zasady ogólne (wolność, równość, obywatelstwo polskie), wolności i prawa osobiste, wolności i prawa polityczne, 	<p>IV. Prawa człowieka i ich ochrona. Uczeń:</p> <p>1) wymienia „zasady ogólne” i katalog praw człowieka zapisane w <i>Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej</i>; [...]</p> <p>4) przedstawia szczegółowe prawa mniejszości narodowych i etnicznych oraz grupy posługującej się językiem regionalnym w Rzeczypospolitej</p>

		<ul style="list-style-type: none"> - wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne. • Prawa przysługujące mniejszościom narodowym i etnicznym oraz grupie posługującej się językiem regionalnym w Polsce. • Prawa przysługujące mniejszości polskiej w wybranych państwach. 	<p>Polskiej; pozyskuje informacje na temat praw mniejszości polskiej w różnych państwach.</p>
2.	Polski system ochrony praw człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Konstytucyjne środki ochrony wolności i praw w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> - prawo do wynagrodzenia za szkody spowodowane przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej, - prawo do sądowego dochodzenia przez obywateli przysługujących im wolności i praw, - prawo do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych przez sądy pierwszej instancji, - prawo do wniesienia skargi do Trybunału Konstytucyjnego, - prawo do wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich. • Rzecznik Praw Obywatelskich: <ul style="list-style-type: none"> - rola i zadania, - przykłady podejmowanych działań, - skargi wnoszone przez obywateli do RPO. • Organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną praw człowieka w Polsce – prezentacja celów i działań wybranej instytucji. 	<p>IV. Prawa człowieka i ich ochrona. Uczeń: [...]</p> <p>2) przedstawia sądowe środki ochrony praw i wolności w Rzeczypospolitej Polskiej oraz sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich; pisze skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich (według wzoru dostępnego na stronie internetowej); wykazuje znaczenie skargi konstytucyjnej; [...]</p> <p>6) wskazuje organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną praw człowieka i charakteryzuje działania jednej z nich.</p>
3.	Światowy system ochrony praw człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny i sposoby łamania praw człowieka we współczesnych państwach demokratycznych i niedemokratycznych. • Analiza wybranego przypadku złamania praw człowieka w wybranym państwie demokratycznym – na podstawie informacji przekazywanych przez dostępne środki masowego przekazu. • Główne organizacje pozarządowe o zasięgu międzynarodowym zajmujące się ochroną praw człowieka: <ul style="list-style-type: none"> - Human Rights Watch, - Amnesty International, - Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy. • Prezentacja celów i działań wybranej organizacji o zasięgu 	<p>IV. Prawa człowieka i ich ochrona. Uczeń: [...]</p> <p>5) pozyskuje w środkach masowego przekazu (między innymi na stronach organizacji pozarządowych broniących praw człowieka) informacje o przypadkach naruszania praw człowieka w państwach demokratycznych i przygotowuje analizę na ten temat;</p> <p>6) wskazuje organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną praw człowieka i charakteryzuje działania jednej z nich.</p>

		międzynarodowym zajmującej się ochroną praw człowieka.	
4.	Prawa i wolności człowieka we współczesnym świecie	<ul style="list-style-type: none"> • Rola Organizacji Narodów Zjednoczonych w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka. • Geneza i okoliczności uchwalenia <i>Powszechnej deklaracji praw człowieka</i> oraz wartości, do których odnosi się preambuła tego dokumentu. • System ochrony praw człowieka w Unii Europejskiej. • Rola Rady Europy w międzynarodowym systemie ochrony wolności i praw człowieka. • Znaczenie <i>Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności</i>. • Funkcjonowanie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. • Zasady sporządzania skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. • Analiza wybranego wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącego przypadków łamania praw człowieka we współczesnym państwie demokratycznym. 	<p>IV. Prawa człowieka i ich ochrona. Uczeń: [...]</p> <p>3) uzasadnia znaczenie <i>Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności</i> w kontekście Europejskiego Trybunału Praw Człowieka; przedstawia warunki, jakie muszą zaistnieć, aby rozpatrzył on skargę obywatela; analizuje wybrany wyrok tego trybunału;</p> <p>4) przedstawia szczegółowe prawa mniejszości narodowych i etnicznych oraz grupy posługującej się językiem regionalnym w Rzeczypospolitej Polskiej; pozyskuje informacje na temat praw mniejszości polskiej w różnych państwach;</p> <p>5) pozyskuje w środkach masowego przekazu (między innymi na stronach organizacji pozarządowych broniących praw człowieka) informacje o przypadkach naruszania praw człowieka w państwach demokratycznych i przygotowuje analizę na ten temat;</p> <p>6) wskazuje organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną praw człowieka i charakteryzuje działania jednej z nich.</p> <p>VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...]</p> <p>7) charakteryzuje cele i najważniejsze organy Organizacji Narodów Zjednoczonych (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny, Rada Gospodarcza i Społeczna, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości); przedstawia jej wybrane działania i ocenia ich skuteczność.</p>
5.	Demokracja a prawa	<ul style="list-style-type: none"> • Prawa człowieka w państwach demokratycznych 	IV. Prawa człowieka i ich ochrona. Uczeń: [...]

	człowieka	<p>i niedemokratycznych.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zagrożenia dla ochrony praw człowieka w państwie niedemokratycznym. 	<p>7) wykazuje różnice w przestrzeganiu praw człowieka w państwie demokratycznym i niedemokratycznym; przedstawia problem łamania praw człowieka w wybranym państwie niedemokratycznym.</p>
Podsumowanie i test			
II. SYSTEM PRAWNY RP			
6.	Normy prawne i zasady prawa	<ul style="list-style-type: none"> • Normy regulujące życie społeczne: <ul style="list-style-type: none"> – moralne, – religijne, – obyczajowe i zwyczajowe, – prawne. • Norma prawna: <ul style="list-style-type: none"> – cechy normy (m.in. jest gwarantowana przymusem państwowym), – budowa normy (hipoteza, dyspozycja, sankcja), – norma prawna a przepis prawny, – różnice pomiędzy normą prawną a innymi typami norm. • Znaczenie podstawowych zasad prawa i konsekwencje ich łamania: <ul style="list-style-type: none"> – prawo nie działa wstecz, – domniemanie niewinności, – nie ma winy bez prawa, – nieznanostwo prawa szkodzi. • Podstawowe gałęzie prawa, np.: <ul style="list-style-type: none"> – prawo cywilne, – prawo karne, – prawo administracyjne, – prawo konstytucyjne. 	<p>V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>1) wyjaśnia, czym różnią się normy prawne od innych typów norm; wymienia podstawowe zasady prawa (prawo nie działa wstecz, domniemanie niewinności, nie ma winy bez prawa, nieznanostwo prawa szkodzi) i wyjaśnia konsekwencje ich łamania.</p>
7.	Prawo cywilne i rodzinne	<ul style="list-style-type: none"> • Podstawowe gałęzie prawa cywilnego: <ul style="list-style-type: none"> – prawo cywilne materialne (własność i inne prawa rzeczowe, zobowiązania, spadki), – prawo rodzinne i opiekuńcze, – prawo pracy, – prawo handlowe, – prawo własności intelektualnej. • Ustawa <i>Kodeks cywilny</i>: odszukiwanie i interpretacja zawartych w kodeksie przepisów prawnych. • Podstawowe instytucje prawne części ogólnej prawa cywilnego i prawa zobowiązaniowego: <ul style="list-style-type: none"> – osoba fizyczna, 	<p>V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>3) rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo cywilne, rodzinne, administracyjne i karne; wskazuje, w jakim kodeksie obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy; interpretuje przepisy prawne;</p> <p>4) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne części ogólnej prawa cywilnego i prawa zobowiązaniowego w Rzeczypospolitej Polskiej (osoba fizyczna, zdolność prawna a zdolność do czynności prawnych,</p>

		<ul style="list-style-type: none"> - zdolność prawna a zdolność do czynności prawnych, - przedstawicielstwo a pełnomocnictwo, - zobowiązanie. • Podstawowe instytucje prawne prawa rzeczowego i spadkowego: <ul style="list-style-type: none"> - własność, - formy nabycia własności, - spadek, - dziedziczenie ustawowe i testamentowe, - zachówek. • Podstawowe instytucje prawne prawa rodzinnego: <ul style="list-style-type: none"> - małżeństwo, - wspólnota majątkowa, - prawa i obowiązki rodziców, - prawa i obowiązki dziecka, w tym dziecka pełnoletniego, - obowiązek alimentacyjny. • Ustawa <i>Kodeks rodzinny i opiekuńczy</i>: odszukiwanie i interpretacja przepisów prawnych zawartych w kodeksie. 	<p>przedstawicielstwo a pełnomocnictwo, zobowiązanie);</p> <p>5) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne prawa rzeczowego i spadkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (własność, formy nabycia własności, spadek, dziedziczenie ustawowe i testamentowe, zachówek);</p> <p>6) wyjaśnia podstawowe instytucje prawne prawa rodzinnego w Rzeczypospolitej Polskiej (małżeństwo, wspólnota majątkowa, prawa i obowiązki rodziców oraz dziecka, w tym pełnoletniego, obowiązek alimentacyjny).</p>
8.	Przebieg postępowania cywilnego	<ul style="list-style-type: none"> • Sprawy rozpoznawane przez sąd w postępowaniu cywilnym – z zakresu: <ul style="list-style-type: none"> - prawa cywilnego, - prawa rodzinnego i opiekuńczego, - prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. • Strony postępowania cywilnego: <ul style="list-style-type: none"> - powód i pozwany, - prawa i obowiązki stron. • Zasady postępowania cywilnego, dotyczące np. prawdy, równości stron, jawności, bezpośredniości. • Postępowanie procesowe a postępowanie nieprocesowe. • Pozew: zasady konstruowania pozwów. • Zasada dwuinstancyjności w postępowaniu cywilnym – środki odwoławcze: <ul style="list-style-type: none"> - apelacja, - zażalenie, - skarga kasacyjna. • Ustawa <i>Kodeks postępowania cywilnego</i> – odszukiwanie i interpretacja przepisów prawnych 	<p>V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>7) przedstawia przebieg postępowania cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz uczestniczące w nim strony; analizuje kasus z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego, w tym pozew w takiej sprawie.</p>

		<p>zawartych w kodeksie.</p> <ul style="list-style-type: none"> Analiza przypadku z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego. 	
9.	Prawo karne i przebieg postępowania karnego	<ul style="list-style-type: none"> Podstawowe instytucje prawne prawa karnego: <ul style="list-style-type: none"> – odpowiedzialność karna, – przestępstwo, zbrodnia, występki, – kary i środki karne. Ustawa <i>Kodeks karny</i> – odszukiwanie i interpretacja przepisów prawnych zawartych w kodeksie. Strony postępowania karnego oraz ich prawa i obowiązki: <ul style="list-style-type: none"> – strony w postępowaniu przygotowawczym: podejrzany, pokrzywdzony, – strony w postępowaniu sądowym: oskarżony, oskarżyciel publiczny, posiłkowy lub prywatny. Prawa ofiary i świadków w postępowaniu sądowym. Zasada dwuinstancyjności w postępowaniu karnym – środki odwoławcze: <ul style="list-style-type: none"> – apelacja, – zażalenie, – kasacja. Ustawa <i>Kodeks postępowania karnego</i>: odszukiwanie i interpretacja przepisów prawnych zawartych w kodeksie. Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa (zasady ogólne, sporządzenie pisma). 	V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...] <p>11) przedstawia przebieg postępowania karnego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz uczestniczące w nim strony; wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa; pisze zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa.</p>
10.	Prawo administracyjne i przebieg postępowania administracyjnego	<ul style="list-style-type: none"> Decyzja administracyjna i akt administracyjny. Strony w postępowaniu administracyjnym. Zasada dwuinstancyjności postępowania administracyjnego – odwołanie od decyzji administracyjnej (zasady ogólne, sporządzenie pisma). Organy wyższego stopnia i organy naczelne w postępowaniu administracyjnym, w tym samorządowe kolegia odwoławcze. Ustawa <i>Kodeks postępowania administracyjnego</i>: odszukiwanie i interpretacja przepisów prawnych 	V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...] <p>8) odróżnia akty administracyjne od innego rodzaju dokumentów; rozpoznaje, kiedy decyzja administracyjna w Rzeczypospolitej Polskiej jest ważna;</p> <p>9) wyjaśnia, jak odwołać się od decyzji organów administracyjnych; pisze odwołanie od decyzji administracyjnej;</p> <p>10) przedstawia przebieg postępowania administracyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej; analizuje wzory zażaleń na postanowienia organów</p>

		<p>zawartych w kodeksie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sądownictwo administracyjne w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> – wojewódzkie sądy administracyjne, – Naczelny Sąd Administracyjny. • Zasada dwuinstancyjności w postępowaniu sądowo-administracyjnym – zażalenie i skarga kasacyjna od wyroku wojewódzkiego sądu administracyjnego. • Zasady składania skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego. • Ustawa <i>Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi</i>: odszukiwanie i interpretacja przepisów prawnych zawartych w tym akcie prawnym. 	<p>administracji oraz wzory skarg do wojewódzkiego sądu administracyjnego.</p>
11.	Pomoc prawna	<ul style="list-style-type: none"> • Zawody prawnicze (zasady wykonywania zawodu, zadania): <ul style="list-style-type: none"> – adwokat, – radca prawny, – notariusz, – sędzia, – prokurator, – komornik. • Instytucje zapewniające obywatelom pomoc prawną: <ul style="list-style-type: none"> – policja, – ośrodki pomocy społecznej, – Fundusz Sprawiedliwości – Fundusz Pomocy Poszkodowanym i Pomocy Postpenitencjarnej, – Miejski/Powiatowy Rzecznik Konsumentów, – poradnie prawne, np. uniwersyteckie poradnie prawne, – Rzecznik Praw Dziecka, – Rzecznik Praw Obywatelskich. • Zasady korzystania z dokumentacji gromadzonej w urzędach, w tym w ramach e-administracji i w archiwach. • Wniosek o udzielenie informacji publicznej (zasady ogólne, sporządzenie przykładowego pisma). 	<p>V. Prawo w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>12) wskazuje, do jakich organów i instytucji można się zwrócić w Rzeczypospolitej Polskiej o pomoc prawną w konkretnych sytuacjach; przedstawia zadania notariuszy, radców prawnych, adwokatów;</p> <p>13) wyjaśnia, jak można korzystać w Rzeczypospolitej Polskiej z dokumentacji gromadzonej w urzędach (ze szczególnym uwzględnieniem e-administracji) i archiwach oraz jakie sprawy można dzięki temu załatwić; pisze wniosek o udzielenie informacji publicznej.</p>
Podsumowanie i test			
III. Polityka publiczna w Polsce			

12.	Bezrobocie i wykluczenie społeczne	<ul style="list-style-type: none"> • Przyczyny wykluczenia społecznego i jego konkretne przejawy (np. niezdolności do uczestniczenia w życiu społeczno-ekonomicznym). • Przyczyny bezrobocia i jego rodzaje (np. bezrobocie strukturalne, koniunkturalne, sezonowe, ukryte). • Wielkość i struktura bezrobocia we współczesnej Polsce. • Cechy współczesnego rynku pracy, w tym kompetencje oczekiwane od pracowników (wiedza, postawy, umiejętności). • Aktywne metody przeciwdziałania bezrobociu. • Organizacja, zadania i formy działalności urzędów pracy w Polsce (wojewódzkie i powiatowe urzędy pracy). • Analiza przypadku: działania powiatowego urzędu pracy służące aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych i walce z wykluczeniem społecznym. 	<p>VI. Wybrane problemy polityki publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>3) przedstawia działania w celu ograniczenia bezrobocia i wykluczenia społecznego na przykładzie działalności urzędu pracy w swoim powiecie.</p>
13	System ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych	<ul style="list-style-type: none"> • Rodzaje ubezpieczeń społecznych: <ul style="list-style-type: none"> – emerytalne, – rentowe, – chorobowe (zasiłki chorobowe, świadczenia rehabilitacyjne, zasiłek opiekuńczy, zasiłek macierzyński), – wypadkowe. • Zasady ogólne regulujące system ubezpieczeń społecznych: <ul style="list-style-type: none"> – obywatele podlegający ubezpieczeniom społecznym, – reguły ustalania składek na ubezpieczenia społeczne oraz podstaw ich wymiaru, – prawa i obowiązki płatnika składek (np. przedsiębiorcy), – prawa i obowiązki osoby ubezpieczonej (np. pracownika), – prawa i obowiązki świadczeniobiorcy. • Organizacja i zasady działania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. • Organizacja i zasady działania Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. • Elektroniczne formy komunikowania się z Zakładem Ubezpieczeń 	<p>VI. Wybrane problemy polityki publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń:</p> <p>1) przedstawia funkcjonowanie systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej, rozróżnia ubezpieczenia: emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe; wymienia zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych;</p> <p>2) wyjaśnia specyfikę obowiązkowych i dobrowolnych ubezpieczeń zdrowotnych w Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia cele i zadania centralnej instytucji koordynującej funkcjonowanie służby zdrowia; wyjaśnia kwestię korzystania z publicznej opieki zdrowotnej.</p>

		<p>Społecznych, np. Platforma Usług Elektronicznych [PUE ZUS], aplikacja e-Płatnik, program Płatnik.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych</i>: odszukiwanie i interpretacja przepisów prawnych zawartych w tym akcie prawnym. • Zadania władz publicznych – administracji samorządowej i rządowej – w zakresie zapewnienia równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej, w tym przykłady działań podejmowanych przez poszczególne organy. • Zasady korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych. • Formy świadczeń opieki zdrowotnej finansowane ze środków publicznych, m.in.: podstawowa opieka zdrowotna, leczenie szpitalne, rehabilitacja lecznicza, lecznictwo uzdrowiskowe, leczenie stomatologiczne, opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień, świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze w ramach opieki długoterminowej, ratownictwa medycznego oraz opieki paliatywnej i hospicyjnej. • obowiązek ubezpieczenia zdrowotnego – prawa i obowiązki: <ul style="list-style-type: none"> – płatnika składek (np. przedsiębiorcy), – osoby ubezpieczonej (np. pracownika), – świadczeniobiorcy. • Organizacja i zasady działania Narodowego Funduszu Zdrowia. • <i>Ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych</i> – odszukiwanie i interpretacja przepisów prawnych zawartych w tym akcie prawnym. 	
--	--	--	--

14.	Edukacja i nauka	<ul style="list-style-type: none"> • Szkolnictwo wyższe w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> – struktura studiów (studia I, II i III stopnia oraz jednolite studia magisterskie), – szkolnictwo publiczne i niepubliczne, – rodzaje uczelni wyższych. • Szkolnictwo kształcące w zawodzie w Polsce. • Możliwości kształcenia się i szkolenia w Unii Europejskiej, w tym system edukacji i szkolenia zawodowego. • Europass (zasady wydawania dokumentów, korzyści). • Koncepcja uczenia się przez całe życie (kształcenie ustawiczne): idea, korzyści społeczno-ekonomiczne, przykłady edukacji formalnej i nieformalnej. • Zasady planowania własnej przyszłości edukacyjnej i zawodowej <ul style="list-style-type: none"> – efektywne inwestowanie w uczenie się. 	<p>VI. Wybrane problemy polityki publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]</p> <p>4) przedstawia możliwości kontynuacji edukacji (studia I stopnia i jednolite magisterskie, szkoły kształcące w zawodzie); wyjaśnia, w jaki sposób podnosić swoje kwalifikacje zawodowe.</p>
-----	------------------	--	--

Podsumowanie i test

IV. Współczesne stosunki międzynarodowe

15.	Podmioty prawa międzynarodowego	<ul style="list-style-type: none"> • Podmioty prawa międzynarodowego: <ul style="list-style-type: none"> – pojęcie podmiotowości prawa międzynarodowego, – państwa: powstanie i upadek organizmów państwowych oraz kwestia ich suwerenności, – organizacje międzynarodowe – klasyfikacja organizacji międzynarodowych (np. organizacje międzypaństwowe i pozarządowe, uniwersalne i regionalne, organizacje wyspecjalizowane, – zdolność prawna i zdolność do działań prawnych organizacji międzynarodowych. • Zasady prawa międzynarodowego: <ul style="list-style-type: none"> – powstrzymywanie się od groźby użycia siły, – integralność terytorialna, – pokojowe załatwianie sporów, – nieingerowanie w sprawy wewnętrzne innego państwa, – suwerenna równość, – samostanowienie narodów, 	<p>VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń:</p> <p>1) przedstawia podmioty prawa międzynarodowego publicznego i podstawowe zasady prawa międzynarodowego (powstrzymania się od groźby użycia siły lub jej użycia, integralności terytorialnej, pokojowego załatwiania sporów, nieingerencji w sprawy wewnętrzne państwa, suwerennej równości, samostanowienia narodów, suwerenności, nienaruszalności granic);</p> <p>2) wykazuje złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych oraz współzależność państw w środowisku międzynarodowym; [...]</p> <p>6) przedstawia, na przykładzie placówek Rzeczypospolitej Polskiej, zadania ambasad i konsulatów.</p>
-----	---------------------------------	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> - suwerenność, - nienaruszalności granic. • Cechy współczesnych stosunków międzynarodowych: <ul style="list-style-type: none"> - rodzaje współzależności pomiędzy państwami i ich charakterystyka, - złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych: analiza zjawiska na wybranych przykładach dotyczących polityki zagranicznej Polski. • Zadania ambasad i konsulatów na przykładzie zagranicznych placówek Rzeczypospolitej Polskiej. 	
16.	Globalizacja współczesnego świata	<ul style="list-style-type: none"> • Pojęcie globalizacji i istota tego zjawiska. • Ekonomiczne i pozaekonomiczne (polityczne, społeczne, kulturowe) formy globalizacji. • Wpływ podmiotów prawa międzynarodowego na proces globalizacji. • Wpływ globalizacji na: <ul style="list-style-type: none"> - gospodarkę światową, - zmiany dokonujące się w obrębie kultur narodowych, - mobilność społeczną, - styl życia i modele konsumpcji. • Dysproporcje w rozwoju społeczno-ekonomicznym współczesnego świata a zjawisko globalizacji (państwa globalnej Północy i globalnego Południa). 	VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...] 3) wyjaśnia pojęcie globalizacji i wykazuje jej formy i skutki w sferze polityki, kultury i społeczeństwa; diagnozuje wpływ na ten proces podmiotów prawa międzynarodowego; przedstawia najważniejsze wyzwania związane z procesem globalizacji.

17.	Konflikty etniczne i terroryzm	<ul style="list-style-type: none"> • Pojęcie konfliktu etnicznego i najistotniejsze cechy tego zjawiska. • Formy i etapy konfliktów etnicznych. • Mapa konfliktów etnicznych w Europie, ze szczególnym uwzględnieniem państw członkowskich Unii Europejskiej; <ul style="list-style-type: none"> – lokalizacja poszczególnych konfliktów, – przyczyny, przebieg i konsekwencje sporów na tle etnicznym. • Migracje współczesne w kontekście eskalacji konfliktów etnicznych na obszarze Unii Europejskiej. • Sposoby rozwiązywania konfliktów etnicznych we współczesnym świecie. • Współczesny terroryzm: <ul style="list-style-type: none"> – formy, skala i dynamika zjawiska: przedstawienie problemu w kontekście europejskim i globalnym, – przyczyny – polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe – oraz skutki zjawiska, – walka ze zjawiskiem terroryzmu, – metody zwalczania terroryzmu i przykłady działań podejmowanych w tym celu, – prezentacja wybranych, współczesnych organizacji terrorystycznych (cele, sposoby działania oraz przykłady terrorystycznych akcji). 	<p>VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...]</p> <p>4) przedstawia konflikty etniczne na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej; lokalizuje je, wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje;</p> <p>5) wyjaśnia źródła współczesnego terroryzmu oraz przedstawia różne organizacje terrorystyczne i sposoby oraz przykłady ich działania.</p>
18.	Polityka zagraniczna państwa	<ul style="list-style-type: none"> • Zadania ambasad i konsulatów. 	<p>VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...]</p> <p>6) przedstawia, na przykładzie placówek Rzeczypospolitej Polskiej, zadania ambasad i konsulatów.</p>
19.	Organizacje międzynarodowe	<ul style="list-style-type: none"> • Geneza Organizacji Narodów Zjednoczonych i cele jej działalności. • Najważniejsze organy Organizacji Narodów Zjednoczonych (skład, zadania, przykłady podejmowanych działań): <ul style="list-style-type: none"> – Zgromadzenie Ogólne, – Rada Bezpieczeństwa, 	<p>VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...]</p> <p>7) charakteryzuje cele i najważniejsze organy Organizacji Narodów Zjednoczonych (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny, Rada Gospodarcza i Społeczna, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości);</p>

		<ul style="list-style-type: none"> – Sekretarz Generalny, – Rada Gospodarcza i Społeczna, – Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości. • Przedstawienie wybranych działań Organizacji Narodów Zjednoczonych, dotyczących np.: <ul style="list-style-type: none"> – rozwiązywania sporów i konfliktów międzynarodowych, – ochrony praw i wolności człowieka, – funkcjonowania wybranych organizacji i agencji wyspecjalizowanych. • Aktywność państwa polskiego w strukturach ONZ. • Geneza, cele i najważniejsze organy Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego. • Działania NATO na rzecz utrzymania pokoju międzynarodowego (przykłady działań i ich ocena). • Aktywność państwa polskiego w strukturach NATO. 	<p>przedstawia jej wybrane działania i ocenia ich skuteczność; [...]</p> <p>11) przedstawia genezę, cele i najważniejsze organy Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego; ocenia wpływ tej organizacji na utrzymanie pokoju międzynarodowego i pozycję Stanów Zjednoczonych Ameryki w świecie.</p>
20.	Unia Europejska	<ul style="list-style-type: none"> • Geneza i główne etapy procesu integracji europejskiej. • Pojęcie prawa pierwotnego Unii Europejskiej. • Obowiązujące w UE akty prawa pierwotnego: <ul style="list-style-type: none"> – <i>Traktat o Unii Europejskiej,</i> – <i>Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej,</i> – <i>Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej,</i> – <i>Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej.</i> • Zlokalizowanie na mapie państw członkowskich Unii Europejskiej. • Wartości i zasady określające funkcjonowanie Unii Europejskiej, w tym zasada subsydiarności, zasada solidarności, zasada poszanowania równości i tożsamości narodowej państw członkowskich. • Obszary funkcjonowania Unii Europejskiej, np. <ul style="list-style-type: none"> – unia gospodarcza i walutowa, – jednolity rynek, strefa Euro, 	<p>VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...]</p> <p>8) wymienia obowiązujące akty prawa pierwotnego Unii Europejskiej; lokalizuje jej państwa członkowskie; przedstawia podstawowe obszary i zasady działania Unii Europejskiej.</p>

		- sprawy zagraniczne i polityka bezpieczeństwa.	
21.	Instytucje UE	<ul style="list-style-type: none"> • Instytucje/organy Unii Europejskiej (skład, sposób podejmowania decyzji, zadania): <ul style="list-style-type: none"> - Komisja UE, - Rada UE, - Parlament Europejski, - Rada Europejska, - Trybunał Sprawiedliwości. • Prawo wtórne Unii Europejskiej (rozporządzenia i dyrektywy). • Zasada pierwszeństwa prawa wspólnotowego. 	VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...] 9) przedstawia najważniejsze instytucje Unii Europejskiej: Komisję, Radę, Parlament, Radę Europejską i Trybunał Sprawiedliwości.
22.	Polska w UE	<ul style="list-style-type: none"> • Prawa obywatela Unii Europejskiej. • Proces integracji Polski z Unią Europejską. • Możliwości obywateli polskich w zakresie podróżowania, studiowania, szkolenia się i podejmowania pracy w poszczególnych państwach należących do Unii Europejskiej. • Korzyści wynikające z obecności Polski w Unii Europejskiej z perspektywy różnych podmiotów, m.in. młodych ludzi, pracodawców i pracowników, a także całego społeczeństwa oraz organów państwa polskiego. 	VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...] 10) przedstawia prawa obywatela Unii Europejskiej; rozważa kwestię korzyści i kosztów członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej.
Podsumowanie i test			

V. Zakładane osiągnięcia uczniów

CZĘŚĆ PIERWSZA

Rozdział I. CZŁOWIEK I SPOŁECZEŃSTWO

Temat: Życie społeczne

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić podstawowe potrzeby człowieka i wyjaśnić ich znaczenie;
- ▶ wymienić podstawowe wartości w życiu społecznym i uzasadnić konieczność ich poszanowania.

Temat: Grupy i role społeczne

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić rodzaje grup społecznych i je scharakteryzować;
- ▶ wymienić formy współpracy w grupie;
- ▶ scharakteryzować wybrane role społeczne.

Temat: Socjalizacja

Uczeń potrafi:

- ▶ wyjaśnić, w jaki sposób społeczeństwo wpływa na rozwój człowieka;
- ▶ wskazać główne cechy procesu socjalizacji i jego poszczególne etapy;
- ▶ wyjaśnić, odwołując się do przykładów, znaczenie sformułowania *człowiek jest istotą społeczną*;
- ▶ wymienić cechy i skutki postaw konformistycznej i nonkonformistycznej oraz wskazać wady i zalety tych postaw w różnych kontekstach społecznych.

Temat: Rodzina

Uczeń potrafi:

- ▶ określić, jakim rodzajem grupy społecznej jest rodzina;
- ▶ omówić rolę, jaką odgrywa rodzina w procesie socjalizacji;
- ▶ scharakteryzować funkcje pełnione przez rodzinę;
- ▶ przedstawić rolę rodziny w kształtowaniu systemu wartości człowieka;
- ▶ scharakteryzować problemy współczesnych rodzin polskich.

Temat: Podziały społeczne i stygmatyzacja

Uczeń potrafi:

- ▶ wskazać źródła podziału na „swoich” i „obcych”;
- ▶ wymienić przyczyny, przejawy i skutki nietolerancji i stygmatyzacji;
- ▶ porównać postawy tolerancji i akceptacji.

Temat: Tolerancja i rozwiązywanie konfliktów

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić podstawowe typy konfliktów społecznych;
- ▶ wymienić czynniki utrudniające prawidłową komunikację pomiędzy ludźmi;
- ▶ przedstawić i ocenić konstruktywne sposoby rozwiązywania konfliktów społecznych.

Temat: Współczesne społeczeństwo

Uczeń potrafi:

- ▶ podać charakterystyczne cechy współczesnego społeczeństwa;
- ▶ wymienić współczesne problemy społeczne;
- ▶ scharakteryzować wybrane problemy społeczne młodzieży w Polsce.

Rozdział II. AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA

Temat: Organizacje pozarządowe

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić rodzaje organizacji pozarządowych działających w Polsce i podać ich konkretne przykłady;
- ▶ scharakteryzować działalność wybranej organizacji pozarządowej;
- ▶ przygotować materiał do zamieszczenia w internecie na temat indywidualnych lub grupowych działań podejmowanych w życiu publicznym;
- ▶ wymienić Kościoły i związki wyznaniowe funkcjonujące w Polsce.

Temat: Kościoły i związki wyznaniowe

Uczeń potrafi:

- ▶ przedstawić najważniejsze cechy religijności we współczesnym społeczeństwie polskim;
- ▶ scharakteryzować najważniejsze Kościoły i związki wyznaniowe funkcjonujące w Polsce;
- ▶ określić rolę Kościołów i związków wyznaniowych w przestrzeni publicznej (idee, obszary działania, struktury);
- ▶ przedstawić podstawy prawne funkcjonowania Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce.

Temat: Partie polityczne

Uczeń potrafi:

- ▶ wskazać cechy konstytutywne partii politycznych;
- ▶ wymienić partie polityczne, które w ostatnich wyborach do Sejmu RP przekroczyły próg niezbędny do uzyskania dotacji budżetowej; podać nazwiska ich liderów oraz podstawowe założenia programowe tych ugrupowań;
- ▶ przeprowadzić krytyczną analizę materiałów z kampanii wyborczych (np. spoty, memy, ulotki i hasła wyborcze).

Temat: Kampanie wyborcze

Uczeń potrafi:

dokonać krytycznej analizy materiałów z kampanii wyborczych (np. spoty, memy, ulotki i hasła wyborcze).

- ▶ interpretować wyniki badań opinii publicznej;
- ▶ porównać wyniki sondaży z rzeczywistymi postawami lub zachowaniami społecznymi;
- ▶ formułować oceny, wnioski i hipotezy dotyczące analizowanych przekazów medialnych i wyników badań opinii publicznej.

Temat: Media – „czwarta władza”

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić główne dzienniki, tygodniki społeczno-polityczne, stacje telewizyjne i radiowe, portale internetowe;
- ▶ pozyskać i zaprezentować informacje na temat wybranych tytułów prasowych, stacji, portali;
- ▶ przeprowadzić krytyczną analizę wybranego przekazu medialnego;
- ▶ porównać przekazy z różnych mediów dotyczące tych samych wydarzeń czy procesów;
- ▶ rozpoznać przejawy nieetycznych zachowań dziennikarzy;

Temat: Przekazy medialne

Uczeń potrafi:

- ▶ krytycznie przeanalizować wybrany przekaz medialny;
- ▶ odróżniać fakty od opinii;
- ▶ zinterpretować wyniki badania opinii publicznej.

Temat: Patologie życia publicznego

Uczeń potrafi:

- ▶ rozpoznać przejawy patologii życia publicznego, w tym korupcji, i wykazać ich negatywny wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa i państwa;
- ▶ przedstawić przyczyny patologii w życiu społecznym;
- ▶ odszukać i zinterpretować przekaz medialny dotyczący jednego z przejawów patologii życia publicznego, np. korupcji.

Rozdział III. ORGANY WŁADZY PUBLICZNEJ W POLSCE

Temat: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*

Uczeń potrafi:

- ▶ wyjaśnić znaczenie konstytucyjnych zasad w ustroju Polski;
- ▶ wymienić podstawowe formy demokracji bezpośredniej w Polsce;
- ▶ wskazać podstawowe cechy ustroju politycznego państwa polskiego;
- ▶ wyjaśnić znaczenie *Konstytucji RP* w polskim systemie prawa;
- ▶ zinterpretować sformułowania z tekstu normatywnego – preambuły *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*;
- ▶ wymienić rodzaje źródeł powszechnie obowiązującego w Polsce prawa.

Temat: Formy demokracji

Uczeń potrafi:

- ▶ scharakteryzować podstawowe formy demokracji bezpośredniej;
- ▶ wymienić rodzaje referendum funkcjonujące w Polsce;
- ▶ wskazać podstawowe zasady prawne określające sposób organizowania referendum w Polsce;
- ▶ wyjaśnić – na wybranym przykładzie – wpływ konsultacji publicznych na kształtowanie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: Sejm RP i Senat RP

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić nazwy organów sprawujących w Polsce władzę ustawodawczą;
- ▶ przedstawić strukturę polskiego parlamentu;
- ▶ wymienić najważniejsze kompetencje Sejmu RP i Senatu RP;
- ▶ omówić podstawowe etapy procesu legislacyjnego;
- ▶ określić, jaką rolę w procesie tworzenia prawa odgrywają Sejm RP i Senat RP;
- ▶ przedstawić status posła i senatora, w tym instytucje mandatu wolnego i immunitetu;
- ▶ wymienić kompetencje Zgromadzenia Narodowego.

Temat: Prezydent RP

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić organy sprawujące w Polsce władzę wykonawczą;
- ▶ określić, jaką rolę w państwie odgrywa Prezydent RP;
- ▶ wymienić kompetencje Prezydenta RP;
- ▶ przedstawić rolę Prezydenta RP w procesie legislacyjnym;
- ▶ wyjaśnić znaczenie zasady wyborów powszechnych dla pozycji ustrojowej głowy państwa;
- ▶ zinterpretować wyniki badania opinii publicznej na temat Prezydenta RP.

Temat: Rada Ministrów RP

Uczeń potrafi:

- ▶ omówić procedury powoływania i odwoływania Rady Ministrów;
- ▶ wymienić podstawowe kompetencje Rady Ministrów;
- ▶ przedstawić rolę i kompetencje prezesa Rady Ministrów;
- ▶ zaprezentować podstawowe formy kontroli politycznej Sejmu RP nad Radą Ministrów;
- ▶ wymienić podstawowe działy administracji rządowej;
- ▶ wyszukać i zaprezentować informacje dotyczące zakresu działań i form pracy wybranego ministerstwa;
- ▶ przedstawić procedurę powoływania wojewodów i ich zadania.

Temat: Władza sądownicza

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić rodzaje sądów powszechnych i administracyjnych oraz przedstawić hierarchiczną strukturę sądownictwa w Polsce;
- ▶ wyjaśnić, w jakich sprawach orzekają sądy powszechne, a w jakich – sądy administracyjne;
- ▶ określić rolę Sądu Najwyższego w systemie sprawiedliwości w Polsce oraz wymienić jego zadania;
- ▶ wyjaśnić, na czym polegają zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów, oraz uzasadnić konieczność ich stosowania;
- ▶ wytłumaczyć, na czym polega zasada dwuinstancyjności postępowania administracyjnego i jakie jest jej znaczenie;

Temat: Instytucje strzegące praworządności

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić konstytucyjne organy kontroli państwowej i ochrony prawa, w tym Najwyższą Izbę Kontroli, oraz ich podstawowe kompetencje;
- ▶ określić, jaką rolę sprawuje Trybunał Konstytucyjny w zakresie ochrony *Konstytucji RP*;
- ▶ wymienić podstawowe kompetencje Trybunału Konstytucyjnego RP;
- ▶ przedstawić rolę i podstawowe kompetencje Trybunału Stanu;
- ▶ uzasadnić znaczenie Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu dla funkcjonowania państwa prawa.
- ▶ wyjaśnij, jakie znaczenie mają te instytucje dla funkcjonowania państwa prawa;
- ▶ przedstawić rolę prokuratury, Instytutu Pamięi Narodowej, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz wymienić ich zadania.

Temat: Samorząd terytorialny

Uczeń potrafi:

- ▶ przedstawić strukturę samorządu terytorialnego w Polsce;
- ▶ wymienić źródła finansowania zadań wykonywanych przez jednostki samorządu terytorialnego;
- ▶ przedstawić zakres działania poszczególnych poziomów samorządu terytorialnego;
- ▶ wymienić i scharakteryzować kompetencje organów stanowiących i wykonawczych samorządu terytorialnego na poziomie gminy, miasta na prawach powiatu, powiatu i województwa;
- ▶ opracować i zaprezentować materiał promujący działania organów samorządu terytorialnego na poziomie powiatu lub województwa.
- ▶ wyjaśnić, w jaki sposób na szczeblu samorządowym funkcjonują instytucje budżetu obywatelskiego oraz obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej.

CZĘŚĆ DRUGA

Rozdział I. PRAWA CZŁOWIEKA

Temat: Czym są prawa człowieka?

Uczeń potrafi:

- ▶ określić naturę i cechy praw człowieka oraz wyjaśnić ich rolę w życiu publicznym;
- ▶ wymienić prawa i wolności osobiste oraz polityczne zagwarantowane w *Konstytucji RP*;
- ▶ wymienić prawa przysługujące w Polsce mniejszościom narodowym, mniejszościom etnicznym oraz grupie posługującej się językiem regionalnym;
- ▶ odszukać informacje na temat praw przysługujących mniejszości polskiej w wybranych państwach.

Temat: Polski system ochrony praw człowieka

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić konstytucyjne instytucje i organy ochrony praw i wolności człowieka w Polsce (w tym skargę konstytucyjną);
- ▶ określić rolę Rzecznika Praw Obywatelskich i podać przykłady jego działań;
- ▶ napisać skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich;
- ▶ wyszukać i zaprezentować informacje na temat organizacji pozarządowych działających na rzecz ochrony praw i wolności człowieka (nazwa organizacji, cel szczegółowy, podejmowane działania).

Temat: Światowy system ochrony praw człowieka

Uczeń potrafi:

- ▶ odszukać, zinterpretować i zaprezentować informacje o przypadkach naruszania praw człowieka w państwach demokratycznych i niedemokratycznych;
- ▶ wymienić główne organizacje pozarządowe o zasięgu międzynarodowym zajmujące się ochroną praw człowieka;
- ▶ odszukać, zinterpretować i zaprezentować informacje dotyczące organizacji pozarządowej broniącej praw człowieka;
- ▶ wymienić różnice w przestrzeganiu praw człowieka w państwie demokratycznym i niedemokratycznym.

Temat: Prawa i wolności człowieka we współczesnym świecie

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić organizacje międzynarodowe zajmujące się ochroną praw człowieka, w tym Organizację Narodów Zjednoczonych i Unię Europejską;
- ▶ określić rolę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka;
- ▶ wyjaśnić, jakie znaczenie ma *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* w międzynarodowym systemie praw człowieka;
- ▶ wymienić zasady sporządzania skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Temat: Demokracja a prawa człowieka

Uczeń potrafi:

- ▶ omówić, jak przedstawia się kwestia ochrony praw człowieka w państwach demokratycznych i państwach niedemokratycznych;
- ▶ określić, w jaki sposób są łamane prawa człowieka w państwie niedemokratycznym.

Rozdział II. SYSTEM PRAWNY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Temat: Normy prawne i zasady prawa

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić rodzaje norm regulujących życie społeczne;
- ▶ podać cechy normy prawnej i wytłumaczyć, czym różni się ona od innych typów norm;
- ▶ wyjaśnić znaczenie podstawowych zasad prawa i przedstawić konsekwencje ich łamania.

Temat: Prawo cywilne i rodzinne

Uczeń potrafi:

- ▶ wskazać obszary życia społecznego regulowane przez prawo cywilne;
- ▶ zinterpretować przepisy prawa zawarte w ustawie *Kodeks cywilny*;
- ▶ omówić zasady funkcjonowania podstawowych instytucji prawnych części ogólnej prawa cywilnego, prawa zobowiązaniowego, prawa rzeczowego i prawa spadkowego w Polsce;
- ▶ wyjaśnić, na czym polega działanie podstawowych instytucji prawnych prawa rodzinnego w Polsce;
- ▶ zinterpretować przepisy prawa zawarte w ustawie *Kodeks rodzinny*.

Temat: Przebieg postępowania cywilnego

Uczeń potrafi:

- ▶ zinterpretować przepisy prawa zawarte w ustawie *Kodeks postępowania cywilnego*;
- ▶ wymienić strony postępowania cywilnego oraz podać ich prawa i obowiązki;
- ▶ wyjaśnić znaczenie podstawowych zasad postępowania cywilnego;
- ▶ zinterpretować kazus z zakresu prawa cywilnego lub rodzinnego;
- ▶ wymienić zasady konstruowania pozwów.

Temat: Prawo karne i przebieg postępowania karnego

Uczeń potrafi:

- ▶ zinterpretować przepisy prawa zawarte w ustawie *Kodeks postępowania karnego*;
- ▶ wskazać podstawowe instytucje prawne prawa karnego w Rzeczypospolitej Polskiej i wyjaśnić ich znaczenie;
- ▶ wymienić strony postępowania karnego oraz podać ich prawa i obowiązki;
- ▶ wyjaśnić podstawowe zasady postępowania karnego;
- ▶ wymienić prawa ofiary i świadków w postępowaniu karnym;
- ▶ napisać zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa.

Temat: Prawo administracyjne i przebieg postępowania administracyjnego

Uczeń potrafi:

- ▶ rozpoznać akt administracyjny;
- ▶ przeanalizować akty administracyjne, w tym określić, kiedy decyzja administracyjna jest ważna;
- ▶ zinterpretować przepisy prawa zawarte w ustawie *Kodeks postępowania administracyjnego*;
- ▶ wymienić strony postępowania administracyjnego oraz podać ich prawa i obowiązki;
- ▶ wyjaśnić, jak odwołać się od decyzji organów administracyjnych;
- ▶ napisać odwołanie od decyzji administracyjnej;
- ▶ wymienić zasady składania skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego;
- ▶ podać zasady składania zażalenia na postanowienia organów administracji oraz skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego.

Temat: Pomoc prawna

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić zadania notariuszy, radców prawnych, adwokatów;
- ▶ wskazać instytucje zapewniające pomoc prawną;
- ▶ wymienić zasady korzystania z dokumentacji gromadzonej w urzędach, w tym e-administracji, i archiwach;
- ▶ napisać wniosek o udzielenie informacji publicznej.

Rozdział III. POLITYKA PUBLICZNA W POLSCE

Temat: Bezrobocie i wykluczenie społeczne

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić przyczyny bezrobocia i wykluczenia społecznego;
- ▶ przedstawić poszczególne przejawy wykluczenia społecznego;

- ▶ omówić aktywne metody przeciwdziałania bezrobociu i wykluczeniu społecznemu;
- ▶ zgromadzić i zaprezentować informacje na temat działań najbliższego powiatowego urzędu pracy mających na celu aktywizację zawodową osób bezrobotnych i walkę z wykluczeniem społecznym.

Temat: System ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić zasady funkcjonowania systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Polsce;
- ▶ wymienić rodzaje ubezpieczeń społecznych;
- ▶ przedstawić organizację i zasady działania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych;
- ▶ zinterpretować przepisy prawa zawarte w *Ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych*;
- ▶ wymienić zasady korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych;
- ▶ wskazać formy świadczeń opieki zdrowotnej finansowane ze środków publicznych;
- ▶ omówić specyfikę obowiązkowych i dobrowolnych ubezpieczeń zdrowotnych w Polsce;
- ▶ wymienić zadania Narodowego Funduszu Zdrowia.

Temat: Edukacja i nauka

Uczeń potrafi:

- ▶ przedstawić opcje kontynuacji edukacji w ramach szkolnictwa wyższego w Polsce i państwach Unii Europejskiej;
- ▶ wskazać sposoby podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- ▶ wymienić zasady planowania własnej przyszłości edukacyjnej i zawodowej.

Rozdział IV. WSPÓŁCZESNE STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE

Temat: Podmioty prawa międzynarodowego

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić podmioty prawa międzynarodowego;
- ▶ wyjaśnić podstawowe zasady prawa międzynarodowego;
- ▶ scharakteryzować współczesne stosunki międzynarodowe;
- ▶ wykazać złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych oraz współzależności łączące państwa działające na arenie międzynarodowej;
- ▶ przedstawić zadania ambasad i konsulatów na przykładzie zagranicznych placówek Rzeczypospolitej Polskiej.

Temat: Globalizacja współczesnego świata

Uczeń potrafi:

- ▶ wyjaśnić pojęcie *globalizacja*;
- ▶ wskazać formy i skutki globalizacji w sferze polityki, kultury i społeczeństwa;
- ▶ przedstawić wpływ podmiotów prawa międzynarodowego na proces globalizacji;
- ▶ omówić najważniejsze wyzwania związane z procesem globalizacji.

Temat: Konflikty etniczne i współczesny terroryzm

Uczeń potrafi:

- ▶ wskazać konflikty etniczne na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej;
- ▶ podać przyczyny i konsekwencje konfliktów etnicznych na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej;
- ▶ omówić sposoby rozwiązywania konfliktów etnicznych we współczesnym świecie;
- ▶ wymienić źródła współczesnego terroryzmu;
- ▶ wskazać współczesne organizacje terrorystyczne oraz przedstawić przykłady podejmowanych przez nie działań.

Temat: Polityka zagraniczna państwa

Uczeń potrafi:

- ▶ wskazać główne kierunki polskiej polityki zagranicznej w ostatnich 20 latach;
- ▶ przedstawić największe sukcesy polskiej polityki zagranicznej i główne trudności, z którymi zmagają się polska dyplomacja;
- ▶ podać, jakie są zadania ambasad i konsulatów.

Temat: Organizacje międzynarodowe

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić cele działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych;
- ▶ wymienić główne organy ONZ i wskazać realizowane przez nie zadania;
- ▶ podać przykłady działań podejmowanych przez ONZ;
- ▶ wyszukać i zaprezentować informacje na temat roli państwa polskiego i Polaków w realizacji poszczególnych zadań ONZ;
- ▶ wymienić okoliczności powstania NATO i cele działalności tej organizacji;
- ▶ ocenić wpływ NATO na utrzymanie pokoju międzynarodowego;
- ▶ wymienić główne zasady polityki obronnej Polski;
- ▶ podać przykłady misji NATO, w których uczestniczyli polscy żołnierze.

Temat: Unia Europejska

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić główne etapy integracji europejskiej;
- ▶ uporządkować chronologicznie traktaty międzynarodowe, które miały największy wpływ na przebieg procesu integracji europejskiej;
- ▶ wymienić obowiązujące akty prawa pierwotnego Unii Europejskiej;
- ▶ wskazać na mapie państwa członkowskie Unii Europejskiej;
- ▶ przedstawić podstawowe obszary funkcjonowania Unii Europejskiej;
- ▶ wskazać i omówić główne zasady określające działanie Unii Europejskiej.

Temat: Organy i instytucje Unii Europejskiej

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić główne instytucje i organy władzy Unii Europejskiej;
- ▶ wskazać przykłady działań podejmowanych przez główne instytucje i organy władzy Unii Europejskiej;
- ▶ wymienić główne rodzaje prawa wtórnego Unii Europejskiej.

Temat: Polska w Unii Europejskiej

Uczeń potrafi:

- ▶ wymienić główne etapy integracji Polski z Unią Europejską;
- ▶ wskazać prawa obywateli Unii Europejskiej;
- ▶ wymienić korzyści i koszty związane z członkostwem Polski w Unii Europejskiej;
- ▶ wyszukać i zaprezentować informacje na temat wykorzystania funduszy unijnych w gminie lub regionie.

VI. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW EDUKACYJNYCH

Procedury stosowane w procesie nauczania przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” powinny uwzględniać:

- ▶ dotychczasowy poziom wiedzy i umiejętności uczniów;
- ▶ wymagania ogólne i szczegółowe zawarte w podstawie programowej;
- ▶ cele programu nauczania.

Obowiązek realizacji celów kształcenia, czyli wymagań ogólnych i szczegółowych zawartych w podstawie programowej, oznacza dla nauczycieli przedmiotu konieczność zastosowania – obok tradycyjnych metod i technik – form pracy, które umożliwią włączenie uczniów w życie lokalnej społeczności, nauczą efektywnej współpracy w grupie, szacunku wobec innych, niezależnego myślenia, odważnego wyrażania i argumentowania własnych poglądów oraz samodzielnego poszukiwania informacji i ich krytycznego analizowania.

Poniżej zaprezentowano metody i formy pracy, których zastosowanie w praktyce edukacyjnej wynika wprost z zapisów podstawy programowej.

PROJEKT EDUKACYJNY

Podstawa programowa przedmiotu wiedza o społeczeństwie

Warunki i sposób realizacji [fragment]

W celu rozwijania umiejętności komunikacji i współdziałania powinno się stosować różne metody pracy grupowej, w tym uczniowskie projekty edukacyjne (każdy uczeń powinien uczestniczyć w minimum dwóch projektach – np. w realizacji wymagań szczegółowych określonych w: dziale II pkt 1 i 6, dziale III pkt 9, dziale IV pkt 7 i dziale VII pkt 4). [...]

Dział II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń:

1) przedstawia rodzaje i przykłady organizacji pozarządowych; charakteryzuje działalność wybranych organizacji tego typu w Rzeczypospolitej Polskiej; wymienia zakres niezbędnych uregulowań w statucie stowarzyszenia; [...]

6) przedstawia współczesne media w Rzeczypospolitej Polskiej – wymienia główne dzienniki, tygodniki społeczno-polityczne, stacje telewizyjne i radiowe, portale internetowe; charakteryzuje wybrany tytuł/stację/portał ze względu na specyfikę, formy i treści przekazu [...].

Dział III. Organy władzy publicznej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń: [...]

9) przygotowuje opracowanie promujące działania organów wybranego samorządu terytorialnego na poziomie powiatu lub województwa w Rzeczypospolitej Polskiej [...].

Dział IV. Prawa człowieka i ich ochrona. Uczeń: [...]

7) wykazuje różnice w przestrzeganiu praw człowieka w państwie demokratycznym i niedemokratycznym; przedstawia problem łamania praw człowieka w wybranym państwie niedemokratycznym. [...]

Dział VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń:

4) przedstawia konflikty etniczne na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej; lokalizuje je, wyjaśnia ich przyczyny i konsekwencje.

Projekt edukacyjny jest działaniem edukacyjnym polegającym na samodzielnej pracy uczniów nad określonym przez nauczyciela tematem. Podstawa programowa wskazuje na konieczność realizacji projektu zespołowego, nie wyklucza jednak możliwości przeprowadzenia projektów indywidualnych.

Projekt edukacyjny jest metodą, która umożliwia kształtowanie umiejętności wskazanych we fragmencie podstawy programowej poświęconej celom kształcenia (wymagania ogólne), w tym celom dotyczącym:

- wykorzystywania informacji i tworzenia komunikatów,
- rozumienia zjawisk z otaczającego świata oraz rozpoznawania i rozwiązywania problemów,
- komunikowania i współdziałania,
- łączenia różnorodnych treści edukacyjnych i wymagań szczegółowych,
- równoczesnego zdobywania wiedzy i umiejętności oraz kształtowania postaw i wychowania ku wartościom.

Nauczyciel może zrealizować z uczniami projekt polegający na:

- ▶ gromadzeniu i prezentowaniu informacji na wybrany temat,
- ▶ tworzeniu autorskich dzieł (np. filmów, plakatów, spotów, ulotek, haseł) dotyczących analizowanego problemu społecznego,
- ▶ podjęciu działań na rzecz środowiska lokalnego, np. na rzecz rówieśników, szkoły, gminy.

Czynności nauczyciela niezbędne do prawidłowej realizacji projektu edukacyjnego:

- ▶ wybranie tematu i sformułowanie problemu:
 - zgodnego z podanymi w podstawie programowej obszarami tematycznymi,
 - dostosowanego do możliwości percepcyjnych uczniów,
 - akceptowanego przez uczniów i wywołującego ich zainteresowanie;
- ▶ sformułowanie w języku zrozumiałym dla uczniów:
 - celów projektu i kryteriów sukcesu, które pozwolą zweryfikować, czy cele te zostały osiągnięte,
 - kryteriów oceny realizacji projektu;
- ▶ poinformowanie uczniów (w formie pisemnej) o:

- przydzielonych zadaniach i harmonogramie ich realizacji;
- zasadach wspierania i monitorowania pracy uczniów przez nauczyciela;
- dopuszczalnych formach prezentacji wyników pracy uczniów;
- sposobie tworzenia zespołów zadaniowych;
- zasadach współpracy w grupach zadaniowych;
- zasadach dotyczących dokumentowania realizacji projektu (np. karta projektu).

Należy pamiętać, że konsultacje z uczniami na etapach koncepcyjnym i przygotowawczym zwiększają siłę oddziaływania edukacyjnego metody projektu – podnoszą gotowość uczestników do konstruktywnego angażowania się w realizowane działania oraz do przyjęcia odpowiedzialności za jego końcowy efekt.

DYSKUSJA

Podstawa programowa przedmiotu wiedza o społeczeństwie

Warunki i sposób realizacji [fragment]

W celu rozwijania umiejętności komunikacji i współdziałania powinno się stosować różne metody pracy grupowej [...]. Należy także wykorzystywać różne formy dyskusji – np. w realizacji wymagań szczegółowych określonych w: dziale I pkt 3, 5, 8 i 9, dziale II pkt 5 czy dziale VII pkt 2. [...]

Dział I. Człowiek i społeczeństwo. Uczeń: [...]

3) charakteryzuje role społeczne człowieka w związku z jego przynależnością do różnych grup społecznych; analizuje zasady wzajemności, zaufania i pomocy; [...]

5) wyjaśnia charakter procesu socjalizacji; podaje przykłady wpływu społecznego w różnych dziedzinach życia; analizuje przypadki oraz przedstawia zalety i wady konformizmu i nonkonformizmu; [...]

8) charakteryzuje współczesne społeczeństwo i analizuje jego cechy (otwarte, postindustrialne, konsumpcyjne, masowe i informacyjne);

9) rozpoznaje problemy życiowe młodzieży w społeczeństwie polskim i formułuje sądy w tych kwestiach. [...]

Dział II. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń: [...]

5) dokonuje krytycznej analizy materiałów z kampanii wyborczych (np. spoty, memy, ulotki i hasła wyborcze) [...].

Dział VII. Współczesne stosunki międzynarodowe. Uczeń: [...]

2) wykazuje złożoność i wielopłaszczyznowość współczesnych stosunków międzynarodowych oraz współzależność państw w środowisku międzynarodowym.

Wśród kompetencji komunikacyjnych niezbędnych do funkcjonowania w nowoczesnych społeczeństwach demokratycznych niezwykle ważną rolę odgrywa umiejętność prowadzenia dyskusji: prezentowania własnego stanowiska i jego obrony za pomocą odpowiedniej argumentacji. Udział w dyskusji kształtuje:

- ▶ zdolność rozumienia i wyrażania myśli, uczuć, faktów i opinii w różnorodnych kontekstach społecznych i kulturowych,
- ▶ umiejętność radzenia sobie z niepewnością i stresem.

Prawidłowo prowadzona dyskusja jest jednym z najskuteczniejszych sposobów rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych w oparciu o powszechnie akceptowane wartości.

Kształtowanie umiejętności dyskusowania jest jednym z najtrudniejszych i najważniejszych zadań edukacyjnych, z którymi mierzy się nauczyciel. Powinien on stworzyć warunki, które umożliwią uczniom samodzielne myślenie i bezpieczne wyrażanie swojego zdania – prezentowanie poglądów w atmosferze tolerancji światopoglądowej. Należy jednak pamiętać, że prowadzący zajęcia powinien również korygować tok myślenia uczniów, a także podkreślać etyczne aspekty omawianych zagadnień i wypowiedzanych sądów. Zadaniem nauczyciela jest podkreślanie znaczenia zasady wolności słowa oraz wskazywanie na to, jak ważna jest odpowiedzialność za słowo.

Nauczyciel powinien zapoznać uczniów z zasadami dobrej dyskusji. Od jej uczestników wymaga się:

- ▶ szacunku i otwartości wobec innych dyskutantów;
- ▶ uważnego słuchania wypowiedzi osób zabierających głos na forum;
- ▶ krytykowania poglądów i argumentów, a nie osób, które je przedstawiają;
- ▶ budowania krótkich, jasnych wypowiedzi, zgodnych z podanym tematem;
- ▶ panowania nad emocjami, unikania agresji;
- ▶ dbałości o kulturę słowa.

Dyskusja lub debata prowadzona na forum publicznym powinna zostać poprzedzona pracą uczniów nad przygotowaniem merytorycznego stanowiska dotyczącego wybranego tematu lub zagadnienia. W trakcie przygotowań do dyskusji/debaty uczestnicy uczą się wyszukiwać informacje i krytycznie analizować źródła.

W praktyce edukacyjnej można zastosować różne formy dyskusowania i debatowania. Najistotniejsze z nich przedstawiono poniżej.

▶ **Debata „za i przeciw”**

Uczestnicy debaty zostają podzieleni na dwa zespoły: przeciwników i obrońców postawionej tezy. Podziału można dokonać w sposób losowy lub pozwolić uczniom samodzielnie wybrać stanowisko, które zajmą w trakcie dyskusji. Debatujące strony przedstawiają argumenty, które pozwalają dostrzec różne aspekty analizowanego problemu.

▶ **Dyskusja panelowa**

Uczestnicy dyskusji zostają podzieleni na dwie grupy:

- panel, który tworzą uczniowie wcielający się w role ekspertów prezentujących różne aspekty omawianego zagadnienia;
- audytorium złożone z uczniów, którzy obserwują wystąpienia ekspertów.

Dyskusja panelowa składa się z dwóch etapów.

- 1) Dyskusja w gronie ekspertów.
- 2) Dyskusja z udziałem publiczności – obserwatorzy mogą zadawać ekspertom pytania, komentować ich wypowiedzi, wyrażać własne opinie.

► Dyskusja plenarna

Uczestnicy dyskusji w swobodny sposób wymieniają poglądy na podany przez moderatora temat. W szkole ponadpodstawowej funkcję moderatora może pełnić zarówno nauczyciel, jak i uczeń. Przed osobą tą stają szczególnie trudne zadania, polegające m.in. na:

- utrzymaniu porządku i właściwego toku dyskusji,
- wyciąganiu wniosków i puentowanie wypowiedzi interlokutorów,
- inicjowaniu kolejnych wątków dyskusji.

► Dyskusja z zaproszonym gościem

Zaproszony gość lub ekspert to osoba, która może przybliżyć młodzieży wskazany w podstawie programowej problem (np. policjant, sędzia, radny, poseł, dyrektor szkoły, szkolny rzecznik praw ucznia, pracownik urzędu pracy, dziennikarz). Spotkanie może składać się z dwóch części:

- krótkiej prelekcji wygłoszonej przez zaproszonego gościa,
- wymiany zdań pomiędzy ekspertem a uczniami (np. czas poświęcony odpowiedziom eksperta na pytania zadawane przez klasę).

WYCIECZKA EDUKACYJNA

Podstawa programowa przedmiotu wiedza o społeczeństwie

Warunki i sposób realizacji [fragment]

W miarę możliwości ważne byłoby również pozyskiwanie informacji w toku wycieczki edukacyjnej (w tym wirtualnej, wykorzystując dedykowane aplikacje) do wybranych instytucji, np. do urzędu marszałkowskiego, parlamentu, sądu. Można także realizować niektóre treści nauczania poprzez lekcje organizowane we współpracy z urzędami administracji rządowej i samorządowej oraz z organizacjami pozarządowymi.

Wycieczka edukacyjna jest jedną z najbardziej atrakcyjnych i najefektywniejszych form pracy z uczniami. Jest jednym z koniecznych warunków przygotowania młodzieży do aktywnego udziału w życiu społeczności lokalnej. Odwiedzanie jednostek sektora publicznego, w tym urzędu gminy, wzbogaca wiedzę uczniów dotyczącą funkcjonowania samorządu terytorialnego, a także przyczynia się do budowania właściwych relacji obywateli z urzędem.

Wycieczka szkolna wymaga właściwego zaplanowania i przygotowania. Jej organizacja musi być zgodna z obowiązującym prawem oświatowym. Nauczyciel powinien określić temat i cele edukacyjne podejmowanego przedsięwzięcia. Efektywności pracy sprzyja włączenie uczniów w proces przygotowania wycieczki, m.in. przez wyznaczenie im zadań, które wykonają w jej trakcie. W czasie trwania zajęć poza szkołą uczniowie mogą:

- zebrać informacje i nanieść je na uprzednio przygotowane przez nauczyciela karty pracy,
- wziąć udział w symulacji wymagającej wcielenia się w rolę,
- przygotować dokumentację fotograficzną wycieczki,
- wypełnić formularze urzędowe,
- przeprowadzić wywiady ze wskazanymi przez nauczyciela osobami,
- zarejestrować, a następnie przeanalizować przebieg obserwowanych obrad, np. rady miasta.

Realizację wycieczki powinien wieńczyć etap poświęcony na jej podsumowanie i wykorzystanie zebranych materiałów do uporządkowania zdobytej wiedzy i umiejętności.

WYKORZYSTANIE TECHNOLOGII INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNEJ

Podstawa programowa przedmiotu wiedza o społeczeństwie.

Warunki i sposób realizacji [fragment]

W kształceniu kompetencji pozyskiwania, gromadzenia, porządkowania, analizy i prezentacji informacji o życiu społecznym, w tym publicznym, powinna być wykorzystywana technologia informacyjno-komunikacyjna. Istotne jest korzystanie ze stron internetowych instytucji publicznych, w tym organów samorządowych, organów władzy publicznej, organizacji społecznych, instytucji międzynarodowych. Niezbędna jest również praca z różnymi typami przekazu, także interaktywnymi.

Krytyczne i odpowiedzialne korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych i wykorzystywanie ich do nauki, w pracy oraz w ramach udziału w życiu społecznym jest kompetencją kształtowaną przez wszystkich nauczycieli, na każdym etapie edukacyjnym. Szczególną rolę odgrywa jednak w dydaktyce wiedzy o społeczeństwie.

Samodzielne znajdowanie i wykorzystywanie informacji na temat życia społecznego, w tym życia publicznego, jest jedną z podstawowych umiejętności wskazanych w podstawie programowej wiedzy o społeczeństwie. Osiągnięcie tego celu wymaga wykorzystania w procesie edukacyjnym technologii informacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem internetu. Oznacza to, że nauczyciel wiedzy o społeczeństwie powinien posiadać nie tylko umiejętności związane z obsługą komputera i wiedzę dotyczącą podstawowych funkcji oraz zasad korzystania z różnego rodzaju urządzeń, oprogramowania, sieci, lecz także kompetencje, które pozwolą mu kształtować postawę świadomych odbiorców mediów cyfrowych.

Uczniowie na lekcjach wiedzy o społeczeństwie powinni uzyskać wiedzę i umiejętności dotyczące:

- ▶ zastosowania technologii informacyjnych w ramach:
 - pozyskiwania informacji dotyczących życia społecznego oraz korzystania ze zdobytych wiadomości i danych,
 - aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym i społecznym, w tym we współpracy z innymi osobami;
- ▶ właściwego korzystania ze źródeł informacji oraz zarządzania treściami, danymi oraz tożsamościami cyfrowymi;
- ▶ zasad prywatności i bezpieczeństwa w sieci, a także etycznego i odpowiedzialnego podejścia do stosowania narzędzi cyfrowych.

W procesie dydaktycznym należy położyć nacisk na kompetencje (wiedza, umiejętności, postawy i wartości), które pozwolą uczniom w sposób celowy korzystać z internetu, selekcionować i hierarchizować informacje oraz rozpoznawać przejawy przemocy w cyberprzestrzeni.

Podstawa programowa przedmiotu wiedza o społeczeństwie

Warunki i sposób realizacji [fragment]

Wskazane jest korzystanie z szerokiego spektrum metod dydaktycznych. Nauczyciel powinien stosować nauczanie problemowe i metody kształcące umiejętności społeczne, twórczego myślenia i rozwiązywania problemów (np. burza mózgów, drzewo decyzyjne, metaplan, analiza SWOT, symulacja i odgrywanie ról).

► **Burza mózgów**

Burza mózgów to jedna z metod twórczego rozwiązywania problemów w zespole. Członkowie grupy zgłaszają i zapisują pomysły na rozstrzygnięcie podanej kwestii. Uczestnictwo w burzy mózgów wymaga:

- uruchomienia kreatywności i wyobraźni,
- zgłaszania jak największej liczby pomysłów,
- powstrzymania się od krytyki i zapisywania wszystkich zgłoszonych propozycji.

► **Drzewo decyzyjne**

Drzewo decyzyjne polega na graficznym przedstawieniu przeprowadzonej analizy problemu i podjęciu racjonalnej decyzji indywidualnej lub grupowej na podstawie zebranych danych. Metoda ta pozwala na klarowne zaprezentowanie różnych sposobów rozwiązania problemu i możliwych konsekwencji ich wdrożenia (korzyści i niebezpieczeństw). Umożliwia zdefiniowanie celów i wartości, które towarzyszą podejmowaniu decyzji.

► **Metaplan**

Metaplan to skrócony zapis dyskusji przeprowadzonej przez osoby poszukujące wspólnie najlepszego rozwiązania problemu. Metoda szczególnie przydatna przy analizowaniu zagadnień budzących emocje oraz podczas rozwiązywania konfliktów. Metaplan wymaga od uczestników zajęć odpowiedzi na trzy pytania dotyczące wskazanego problemu:

- „Jak jest?”,
- „Jak powinno być?”,
- „Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?”,

oraz sformułowania końcowych wniosków i propozycji rozwiązania.

► **Analiza SWOT**

Analiza SWOT to metoda pracy z uczniami odwołująca się do zasad analizy strategicznej. Pozwala ocenić szanse powodzenia różnego rodzaju przedsięwzięć. Może być stosowana do analizy problemów związanych z funkcjonowaniem grupy społecznej. W czasie rozważań nad zaproponowanym projektem, pomysłem, przedsięwzięciem lub rozwiązaniem uczniowie koncentrują się wokół czterech kluczowych kwestii. Sporządzają listę:

- mocnych stron projektu,
- słabych stron projektu,
- szans wynikających z uwarunkowań zewnętrznych,

- zagrożeń wynikających z uwarunkowań wewnętrznych.

► Symulacja i odgrywanie ról

To działania edukacyjne polegające na odtwarzaniu przez uczniów konkretnych zachowań i postaw w określonych sytuacjach społecznych. Uczestnicy mogą wcielić się np. w rolę radnych, stron postępowania sądowego, osób poszukujących pracy, ludzi zaangażowanych w konflikt społeczny lub negocjacje – w trakcie odgrywania scenek odtwarzają pewien proces społeczny. Celem symulacji jest nie tylko poznanie etapów, cech i relacji charakterystycznych dla tego procesu, lecz także doświadczenie wyzwań i emocji, które mu towarzyszą – zderzenie uczniów z realnymi a jednocześnie nieznanymi im problemami.

Udział w symulacjach, w tym w grach symulacyjnych przeprowadzanych według gotowego scenariusza, kształtuje kreatywność uczniów, umożliwia im eksperymentowanie i doświadczalne sprawdzanie różnych rozwiązań. Z tych względów jest to niezwykle ważny element nowoczesnej edukacji.

Podczas realizowania symulacji należy pamiętać o:

- przedstawieniu i wyjaśnieniu uczniom celu i tematu zajęć oraz obowiązujących w ich trakcie zasad;
- zaprezentowaniu zaplanowanej sekwencji zdarzeń, zakresu podejmowanych działań oraz charakteru poszczególnych ról;
- przekazaniu uczniom wiedzy potrzebnej do przeprowadzenia symulowanego procesu i jego późniejszego przeanalizowania;
- wyciszeniu emocji i rozładowaniu napięcia wśród uczniów, co jest szczególnie istotne w grach symulacyjnych uruchamiających mechanizmy rywalizacji. Uczniowie po zakończeniu symulacji „wychodzą z roli” i nauczyciel powinien im w tym w sposób świadomy pomóc.

W trakcie trwania symulacji prowadzący powinien być jej uważnym obserwatorem. Do jego zadań należy przekazywanie rad i wskazówek oraz dbanie o bezpieczną atmosferę pracy wśród uczestników. Koniecznym etapem realizacji metody jest podsumowanie, poświęcone zarówno omówieniu przebiegu symulacji, jak i wyrażeniu emocji towarzyszących wcielaniu się w role.

PRACA Z WYKORZYSTANIEM MATERIAŁU ŹRÓDŁOWEGO

W nauczaniu wiedzy o społeczeństwie należy także wykorzystywać – obok przedstawionych powyżej nowoczesnych technik – inne, stosowane od dłuższego czasu, tradycyjne metody. Istotne znaczenie mają praca z tekstem, rozmowa nauczająca, krótki wykład. Kluczowa w procesie nauczania jest ponadto praca z materiałem źródłowym, w szczególności z:

- tekstami narracyjnymi (teksty publicystyczne i popularnonaukowe) i normatywnymi (źródła powszechnie obowiązującego prawa, akty prawa miejscowego);
- źródłami ikonograficznymi (np. schematy, plakaty reklamowe, rysunki satyryczne, zdjęcia, mapy, filmy);
- źródłami statystycznymi (tabele, wykresy, diagramy, kartogramy).

Podstawa programowa przedmiotu wiedza o społeczeństwie

Warunki i sposób realizacji [fragment]

Oprócz podręczników istotną rolę w procesie kształcenia powinny odgrywać również teksty źródłowe, słowniki, leksykony, mapy, wykresy, diagramy i zestawienia statystyczne (w tym z wyników badań opinii publicznej).

Efektywna praca z materiałem źródłowym polega w dużej mierze na formułowaniu właściwych pytań. W przypadku tekstów (zwłaszcza narracyjnych) i ikonografii prawidłowa analiza źródła wymaga sporządzenia przez nauczyciela lub uczniów listy pytań umożliwiających zewnętrzną i wewnętrzną krytykę źródła.

Przykładowa lista pytań

- ▶ Kto jest autorem źródła? (np. dane personalne, doświadczenie, dorobek zawodowy, pełnione funkcje, miejsce pracy)
- ▶ Gdzie i kiedy powstało źródło? Gdzie i kiedy zostało opublikowane?
- ▶ Kto miał być – w zamierzeniu autora – odbiorcą przekazu informacyjnego? Do kogo źródło było adresowane?
- ▶ Jaki cel przyświecał autorowi źródła?
- ▶ Czy materiał źródłowy zawiera elementy perswazji i manipulacji? Jaki mają one charakter?

Zarówno dobór źródeł, jak i sposób budowania pytań powinien być dostosowany do możliwości percepcyjnych uczniów. Należy pamiętać, że udzielenie przez uczniów odpowiedzi na pytanie problemowe, dotyczące np. treści tekstu, powinno zostać poprzedzone rozważeniem szeregu pytań szczegółowych, ułatwiających zrozumienie przekazu. Należy pamiętać, że uczniom może brakować bardzo wielu umiejętności czy wiedzy (znajomości symboli, kontekstów, kodów kulturowych – oczywistych dla osób dorosłych) niezbędnej dla właściwego zrozumienia analizowanego materiału źródłowego. Rozpoznanie takich braków i udzielenie przez nauczyciela niezbędnych wyjaśnień jest warunkiem sukcesu, czyli prawidłowego zinterpretowania źródła.

VII. MATERIAŁY POMOCNICZE

POLECANA LITERATURA

Będę świadkiem w sądzie, <http://fdn.pl/>.

Jak być patriotą?, „Znak” 2002, nr 4.

Jakubowski W., *Spółeczna natura człowieka*, seria: *Biblioteka Wiedzy o Polityce*, Warszawa 1999.

Jureńczyk Ł., *Polska w Sojuszu Północnoatlantyckim: Wojsko Polskie w operacjach reagowania kryzysowego NATO*, Bydgoszcz 2016.

Kallas M., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1999.

Polska w Unii Europejskiej: wyzwania, możliwości, ograniczenia, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2013.

Obywatel w postępowaniu karnym, red. W. Górowski, <https://ms.gov.pl/>.

Radosh N., Łakomecki M., *Przychodzi uczeń do prawnika*, <https://ms.gov.pl/>.

Spółeczństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007.

Słaboń A., *Konflikty społeczne i negocjacje*, Kraków 2008.
Zamecki Ł., *Społeczne podstawy ładu politycznego*, Warszawa 2011.
Zięba R., *Polityka zagraniczna Polski w strefie euroatlantyckiej*, Warszawa 2013.

Pomocnymi źródłami informacji są oficjalne strony internetowe organów władzy i instytucji publicznych, do korzystania z których zachęcamy.

<http://poznaj.sejm.gov.pl/strona-glowna/zwiedzanie-sejmu/>

<http://www.prezydent.pl/>

https://msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/

<https://www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/broszury-i-publicacje/>

<http://www.nfz.gov.pl/dla-pacjenta/>

<http://www.zus.pl/swiadczenia/emerytury/kalkulatory-emerytalne/emerytura-na-nowych-zasadach/kalkulator-emerytalny-prognozowana-emerytura/wersja-uproszczona>

<https://www.rpo.gov.pl/pl/content/rzecznik-i-biuro>

<http://www.mon.gov.pl/polska-w-nato/>

https://ec.europa.eu/poland/home_pl

<http://www.unic.un.org.pl/>

<http://www.hfhr.pl/publikacje/>

STRONY INTERNETOWE DLA NAUCZYCIELI POSZUKUJĄCYCH INSPIRACJI EDUKACYJNYCH

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji: <https://www.frse.org.pl>.

Centrum Edukacji Obywatelskiej: <https://glowna.ceo.org.pl/>

Ośrodek Rozwoju Edukacji: <https://www.ore.edu.pl/>

<https://edunews.pl/>.